

De Loreley

Gunivortus Goos

De schrijver van o.a. de non-fictieboeken:

- Nehalennia - Godin van de zeekust
- Goden van de Lage Landen
- Wild Hunt and Furious Host
- Illustrated Lexicon of Germanic Deities
- Goddess Holle

© Gunivortus Goos, Usingen, Duitsland 2023

e-mail: **Goos@boudicca.de**

Ontwerp, vormgeving en omslag: Gunivortus Goos

Afbeelding voorkant:

Bewerken en proeflezen: Jos Pittoors

Eindredactie: Gunivortus Goos

De auteur biedt dit werk aan als een kosteloos eBook. Gedrukte edities zijn niet gepland. Als geheel mag het ook vrij worden doorgegeven. Commercieel gebruik, van welke aard dan ook is niet toegestaan zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. Verder geldt:

Alle rechten voorbehouden; Gedeelten uit deze uitgave mogen niet worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud

Voorwoord	1
De Rijn	3
Midden-Rijndal - Loreleypassage	4
De Loreleyrots	7
De naam Loreley.....	13
Clemens Brentano	18
Joseph von Eichendorff	31
Heinrich Heine	33
Ida Gravin von Hahn	39
Julius Wolff	46
Erich Kästner	50
Legenden over de Loreley	57
Lurlei	59
De legende van de Loreley	62
Het sprookje van de Loreley	64
De ontrouwe ridder	66
Tot slot 1	68
London	68
New York	71
Fort Myers	71
Wenen	74
Berlijn	74
Leipzig	77
Tot slot 2	78
Muzikale vertoningen	78

Brentano	78
Heine.....	80
Franz Liszt	82
Clara Schumann	82
Felix Mendelssohn Bartholdy	82
Alfredo Catalani	82
Pop en rock	84
Literatuur.....	86
Aanbevelingen	88
Nehalennia	88
Goden van de Lage Landen	89
Astrologisch voornamenboek	90
At Elder Shrines.....	91
T(h)ing – þing or ðing	92
Lijst met afbeeldingen.....	93

Voorwoord

Deze bijdrage gaat over het fenomeen Loreley. Als onderzoeks- en schrijfproject was het een leuk bijproject voor de auteur, omdat zijn hoofdinteresse bij andere onderwerpen ligt. Maar nadat hij de Loreleyrots verschillende keren had bezocht, groeide zijn interesse en begon hij er onderzoek naar te doen. Maar omdat het onderwerp geen prioriteit had, duurde het meer dan tien jaar voordat het tot deze publicatie is gekomen. In de loop der jaren zijn er een aantal boeken en ansichtkaarten voor het project gekocht en er werd informatie uit het internet opgeslagen. Sommige van die websites zijn intussen al lang weer verdwenen.

Er waren veel schrijvers tijdens en na de Romantiek die het thema van de Loreley in hun proza of poëzie verwerkten. Alleen al met hen zou een heel boek gevuld kunnen worden. Hier wordt slechts een kleine selectie gepresenteerd, maar de belangrijkste auteurs zijn opgenomen.

Dit geldt ook voor de schilder- en beeldhouwkunst en daarom wordt ook daarvan slechts een selectie aangeboden, alles geheel naar de persoonlijke keuze van de auteur.

Er werden veel ansichtkaarten met het Loreley-motief geproduceerd in Duitsland in de 19e en begin 20e eeuw. Het was een tijd waarin indirecte communicatie voornamelijk plaatsvond door middel van brieven en ansichtkaarten, allemaal handgeschreven natuurlijk. Maar er waren er waarschijnlijk teveel, want veel van de ansichtkaarten waren totaal geen commercieel succes, men kocht ze niet.

Bij de navolgende afbeeldingen zijn ook veel van zulke ansichtkaarten, waarvan vele met dank overgenomen zijn van het Goethezeitportal, dat privégebruik en niet-commercieel gebruik voor educatieve, artistieke, culturele en wetenschappelijke doeleinden toestaat. De bijbehorende afbeeldingen zijn te vinden op de pagina's:

<http://www.goethezeitportal.de/wissen/topographische-ansichten/orte-kultureller-erinnerung-die-loreley.html>

<http://www.goethezeitportal.de/wissen/topographische-ansichten/orte-kultureller-erinnerung-die-loreley-teil-ii.html>

Er zijn afbeeldingen hieronder die er niet echt meer uitzien als duplicaten van de gebruikte bronnen. De auteur heeft (naar zijn mening) zijn best gedaan om ze te optimaliseren met zijn beeldbewerkingsprogramma's om de beste resultaten te krijgen.

De Lorelei. Uit een serie van 6 ansichtkaarten. De originele afbeelding toont rechtsboven het eerste couplet van het Duitse Loreley-gedicht van Heinrich Heine.

De Rijn

Een van de rivieren met het meeste scheepvaartverkeer ter wereld is de Rijn. Deze naam is afgeleid van de Indo-Europese woordstam Reinos, wat stromen en vloeien betekent. Hieruit zouden het Oudgriekse rhéō (stromen) en het Latijnse rivus (rivier) zijn ontstaan, evenals het Proto-Germaanse Rīn, Oud- en Middelhoogduits Rīn, Hoogduits Rhein, Nederlands Rijn, Frans Rhin. De Kelten noemden de rivier Rhenos, de Romeinen Rhenus; de 'h' is mogelijk afkomstig uit het Grieks. De Rijn zelf heeft zijn naam gegeven aan het chemische element rhenium, dat in 1925 werd ontdekt.

De Rijn ontspringt in Zwitserland, voornamelijk in het kanton Graubünden. Hij mondt uit in de Noordzee met verschillende zijtakken in Nederland en is maar liefst 1232 kilometer lang. De rivier is verdeeld in verschillende secties.

In Zwitserland wordt hij tot aan het Bodenmeer de Alpenrijn genoemd, gevolgd door de Hoogrijn, Bovenrijn, Middenrijn en Nederrijn. Het eindigt met de Rijndelta, die bestaat uit de drie mondingen Waal, Lek en IJssel.

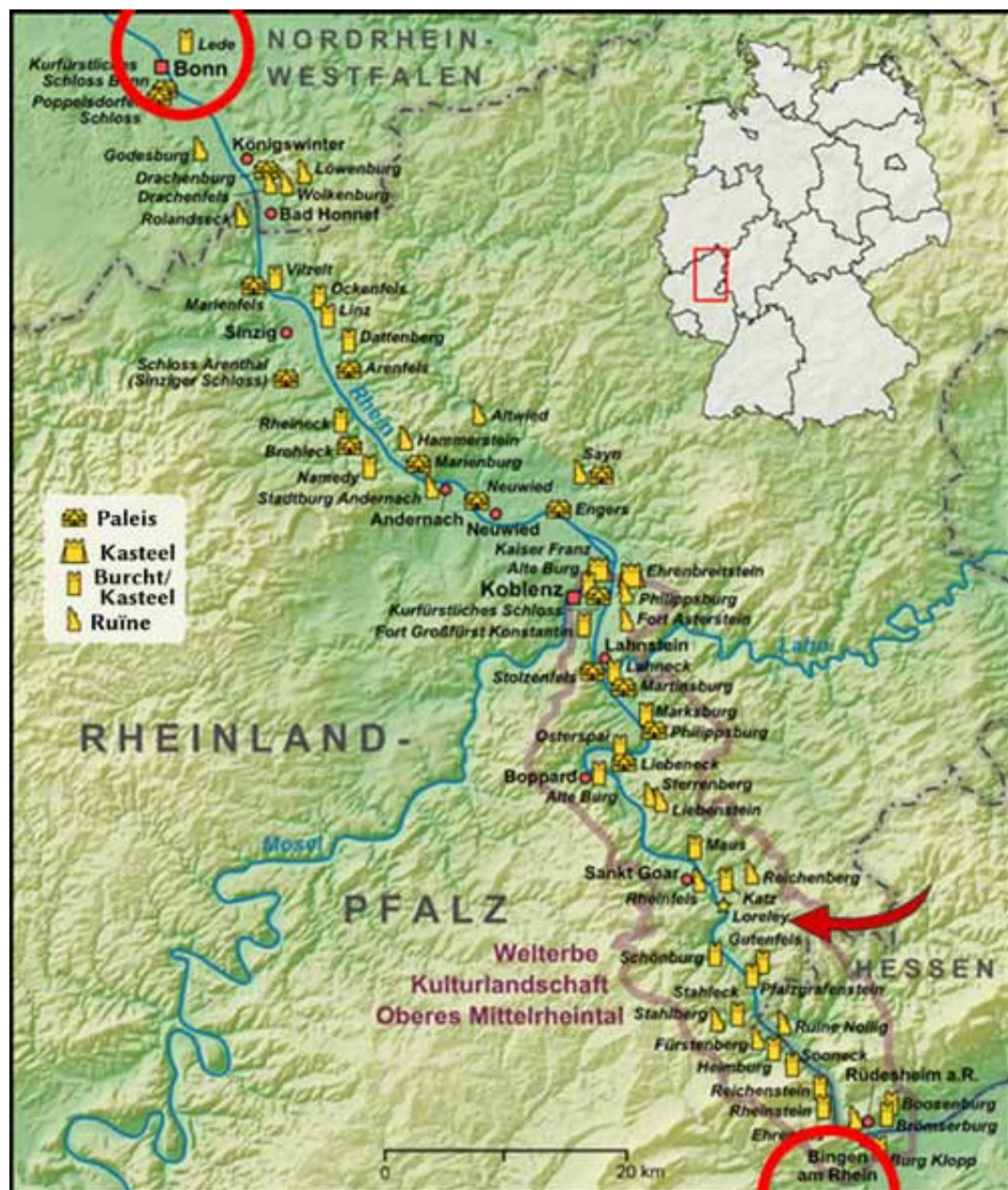
De Hinterrhein (Achterrijn) is een van de bronrivieren van de Rijn en ligt in het Zwitserse kanton Graubünden.

**Gouache over aquatint van Johann Ludwig Bleuler, rond 1830
(Museum zu Allerheiligen, Schaffhausen).**

<https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/008768/2020-05-19/>

Midden-Rijndal - Loreleypassage

In deze bijdrage staat de Middenrijn centraal. Dit traject is 130 kilometer lang en ligt tussen de Duitse steden Bingen en Bonn. Het Midden-Rijndal is een van de belangrijkste cultuurlandschappen van Duitsland. "De mooiste landstreek van Duitsland", beschreef de dichter Heinrich von Kleist, "waaraan onze grote tuinman zichtbaar con amore werkte, zijn de oevers van de Rijn van Mainz tot Koblenz".

Kasteel Fürstenberg in het Midden-Rijndal

Luchtfoto van het Boven-Midden-Rijndal in de omgeving van Sankt Goarshausen met de Loreley rechtsonder

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aerial_image_of_the_Upper_Middle_Rhine_Valley.jpg

In het bijzonder gaat het over het deel van het Boven-Midden-Rijndal, dat de status van UNESCO Werelderfgoed heeft en vaak het “Dal van de Lorelei” wordt genoemd. En daarmee is het centrale thema al genoemd, want het gaat over de Loreley.

De naam verwijst naar een leistenen rotswand in de buurt van het dorp Sankt Goarshausen. Deze 132 meter hoge rotswand ligt op het diepste en smalste punt van de Middenrijn en behoort tot de deelstaat Rijnland-Palts.

De Loreleypassage was vroeger één van de gevaarlijkste stukken van de Rijn voor de scheepvaart. De rivierbedding, die kort voor deze passage nog zo'n 300 meter breed was, is nu bij de Loreleyfels nog maar 160 meter breed en op een nabijgelegen punt zelfs 145 meter. Bij de Loreley is de Rijn ongeveer 25 meter diep. Daarmee is dit het smalste en diepste punt op het hele bevaarbare deel tussen Basel en Rotterdam. Iets verderop is de rivier meestal zo'n 250 meter breed, maar dan slingert hij zich in krappe bochten door het rotsmassief.

Het gevaar voor de scheepvaart nam echter aanzienlijk af nadat in de jaren 1930 verschillende voor schepen gevaarlijke rotsen bij de Loreley rots werden opgeblazen. Bij zeer lage waterstanden vormt de Loreleipassage echter nog steeds een verhoogd risico voor schepen.

De Loreleyrots

De Loreleyrots maakt deel uit van het middelgebergte de "Taunus", dat op zijn beurt deel uitmaakt van het "Rijnse Leisteengebergte". De vorming van dit gebergte gaat vele miljoenen jaren terug in de geschiedenis van de aarde.

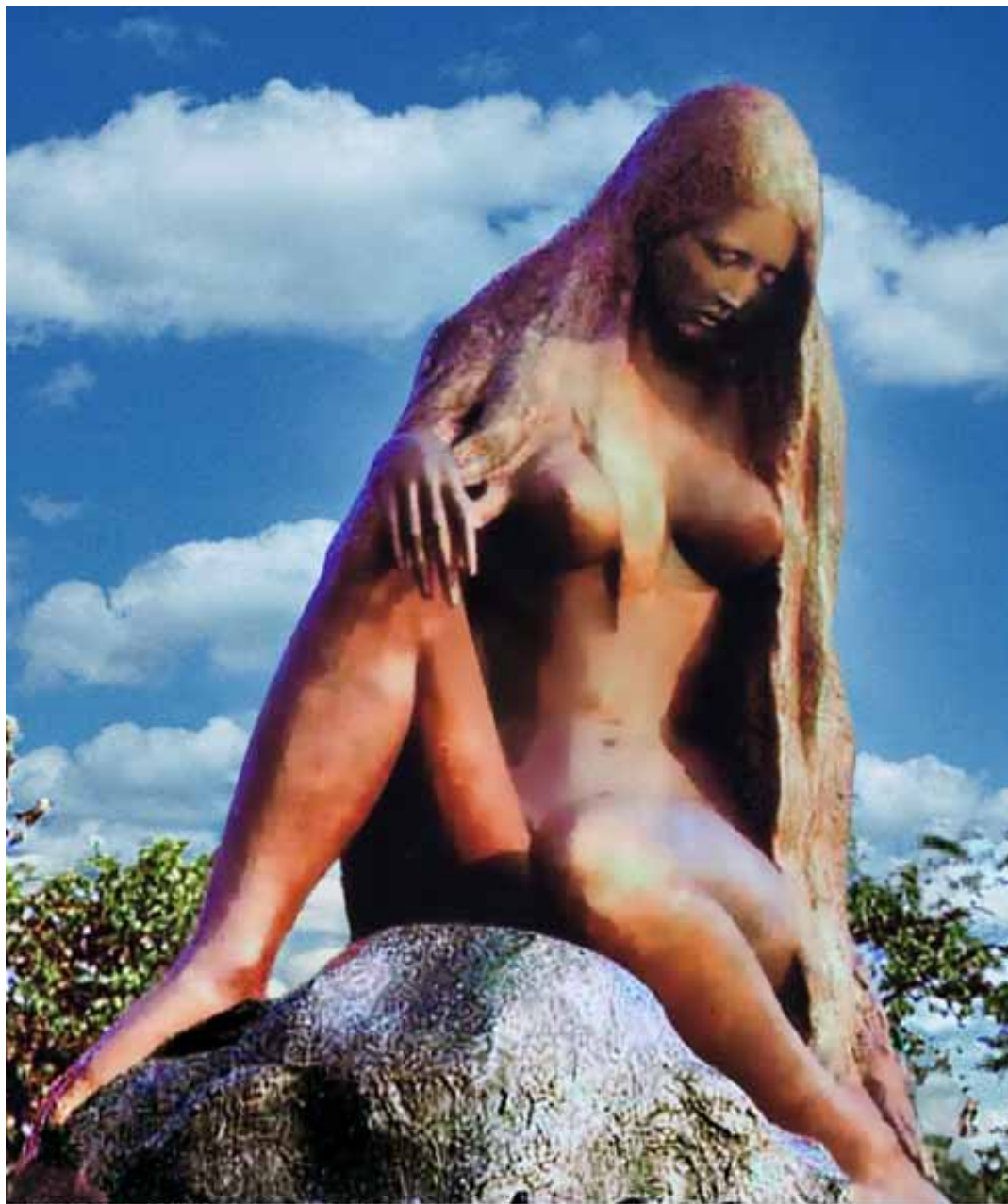
Dit Leisteengebergte is in z'n geheel een middelgebergte en ligt deels in de Duitse deelstaten Noordrijn-Westfalen, Rijnland-Palts, Hessen en Saarland. Als geologisch-geografische eenheid strekt het zich echter verder uit tot in Luxemburg, Frankrijk en België en omvat het ook de Ardennen.

Uitzicht op de Rijn en Loreley vanaf het uitkijkpunt "Maria Ruh"

Het Loreley openluchttheater ligt op en achter de Loreley rots

Standbeeld van de Loreley op de landtong bij de Loreleyrots

De Loreley is een rots van donkere kleileisteen en ligt ten zuiden van de plaats Sankt Goarshausen op de oostelijke rechteroever van de Rijn. Met zijn hoogte van 132 meter (193,14

m boven zeeniveau) torent hij hoog uit aan de binnenkant van de Rijnbocht, maar hij heeft ook ondieptes tot 100 meter in het midden van de rivier. Dit is een van de redenen waarom dit deel van de rivier nog steeds een van de gevaarlijkste stukken van de Rijn is voor de scheepvaart.

De rots is geologisch gezien ongeveer 4 miljoen jaar oud en is sinds de 19e eeuw het centrum van de Rijnromantiek. Het uitzicht vanaf de top van de rots met de bochten van de Rijn, de nabijgelegen dorpen en de oude kastelen van Katz en Rheinfels is een trekpleister geworden voor toeristen uit de hele wereld.

Het openluchttheater van Loreley werd in 1939 gebouwd bij het uitzichtpunt op de top van de Loreley-rots en daar worden regelmatig rockconcerten en andere grote evenementen georganiseerd, die ook veel internationale bezoekers trekken.

In de directe omgeving zijn sporen van menselijke bewoning gevonden uit de steentijd, bronstijd, ijertijd, Keltische en Romeinse tijd. Omdat het rotsplateau van de Loreley een ideale plaats voor godenverering zou zijn, vermoeden veel onderzoekers dat de rots een voorchristelijke cultusplaats was die al sinds mensenheugenis mensen aantrok.

Sinds de Loreley zo'n internationale bekendheid geniet, heeft het ook 'gespeeld' met de vele bezoekers. Tegenwoordig staan er drie standbeelden van de Loreley op en bij de rots. Een van deze standbeelden staat sinds 1983 aan de voet van de rots op een klein voorgebergte dat de haven van Loreley van de Rijn scheidt. Het bronzen beeld is gemaakt door de Russische beeldhouwster Natascha Alexandrova Prinses Jusopov, die in Parijs woont.

Het oudste standbeeld stond sinds het einde van de jaren 1970 wat afgelegen naast het Berghotel. Toen de sloop van het hotel werd gepland, werd het standbeeld verplaatst en staat het nu op een mooiere plek met uitzicht op de Rijn en twee kastelen.

Een derde standbeeld van de Loreley staat sinds 2023 op haar rots, 132 meter boven de Rijn. Het is 2,20 meter groot en is gemaakt van brons. Het is gecreëerd door de Berlijnse beeldhouwster Valerie Otte.

Het beeld werd niet direct aan de rand van de top geplaatst, maar een paar meter verder naar achteren. Dit betekent dat passerende scheepspassagiers het van onderaf niet kunnen zien.

De eenvoudige, realistische afbeelding met een koele gezichtsuitdrukking, het lichaam, inclusief de borsten, bekleed in onopvallende kleding is niet voor alle bezoekers een genot, maar past goed in deze tijd.

Standbeeld van de Loreley door de Italiaanse beeldhouwer Mariano Pinton, 1979
Loreley met uitzicht op de kastelen Katz en Maus

Loreley standbeeld gemaakt door Valerie Otte

De naam Loreley

De Loreley. Prentbriefkaart - datum poststempel: 1926-08-09
Uitgever: Louis Glaser, Leipzig

Naast deze bekende naam zijn er verschillende naamvarianten zoals Lorelei, Lorelei, Lore Lay, Lore-Ley, Lurley, Lurelei en Lurlei.

De oorsprong van de naam Loreley is nog niet helemaal opgehelderd. Dat geldt vooral voor het eerste deel, want de laatste lettergreep Ley, ook Lei, betekent steen, rots, leistein, Oudsaksisch *leia*, Laat Middelhoogduits *Leie*, Middelnederlands *leye*. De term is waarschijnlijk afgeleid van het Gallische **lēi*, dat steen betekent. In de Duitse spellingshervorming van 1901 werd de 'y' in de meeste gevallen vervangen door een 'i'. Daarom wordt het tegenwoordig vaak gespeld als Lorelei.

Er zijn verschillende interpretaties van het eerste deel 'Lore-', maar geen daarvan is overtuigend.

De Loreley rots had in elk geval vroeger verschillende andere namen, zoals Lurinberg, Lurleberg of Lorberg.

De uitdrukking *Mons Lurlaberc*, die ook wordt gelezen als *Mons Lurtaberch*, zou afkomstig zijn uit de verloren gegane annalen van Fulda uit de 9e eeuw. In zijn essay "Zur Etymologie des Namens Loreley" (Over de etymologie van de naam Loreley) uit 1984 noemt de onderzoeker Hans Jeske verschillende andere oude tekstpassages die verwijzen naar de Loreley-rots:

- Rond 1245/50 noemt de reizende zanger Marner de scaht van de Nibelungen, die
". . . lit in dem Lurlenberge".

Vertaald:

ligt in de Lurlenberg

- In het boek *Ritterpreis* (1288–1300) reist een ridder
"üz Lurlinberge rheinaufwärts".

Vertaald

Rijnopwaarts naar de Lurlenberg

- De *Kolmarer Meisterliederhs* (Meesterliedboek) (2e helft 13e eeuw) bevat de volgende spreuk:

do hört ich ein cleynes getwerc;
vss dem lorberg er mir gar schier entwurte.
Er sprach: wer ist, der also lut rufft zu mir in den berg?

Vertaald:

Ik hoorde een kleine dwerg
die mij antwoordde vanuit de Lorberg.
Hij zei, wie roept daar zo luid naar mij in de berg?

In een tweede gezegde staat:

Ich kam zu tal in nyderlant gefarn by kurczer zyt
für das gebirge, da der lorleberg nah inne lyt.

Vertaald:

Ik reisde onlangs naar de vallei in het laagland
vanwege de bergen waarin de Lorleberg ligt

De Loreley, door Johann Köler (1826–1899)

Jeske geeft verder een aantal gedocumenteerde andere namen die dateren vanaf 1300:

- 1301 - Lirley
- 1314 - Lurley
- 1339 - Lorlenberg
- 1395 - (Weingarten) zu Loyrenberg
- 1437 - andern Luyrleyeberge
- 1513 - am Lorleyberge
- 1547 - am Lorleberge
- 1671 - aufder Lorley
- 1435 - am Lurleyfelsen
- 1442 - an dem Lorleyberg
- 1607 - Lourley
- 1645 - Lurleberg
- 1697 - lurleyberg
- 1715 - Lurle - Berg

In een van de interpretaties voor 'lore-' wordt verwezen naar de basisvorm (lexeme), die voorkomt in dialectwoordenboeken:

- lurelen 'zoemen', ruisen
- lureln 'zachtjes voor zichzelf zingen, zoemen'.
- lörln een 'klankwoord'.

In oudere tijden kon dit duiden op "de berg waar het zoemt, ruist", en later, toen het woord-deel 'ley' zich had gevestigd in plaats van de berg, "de rots waar het zoemt, ruist".

In een aanvullende interpretatie, gebaseerd op de vorige, wordt gezegd dat het zingen, zoemen of neuriën gebaseerd is op de 'echo'. In het verleden had de rots zoveel 'gaten' dat ze een echo produceerden wanneer er werd geroepen of gezongen; er wordt gesproken over "een sterke zevenvoudige echo". De sterke echo van de rots was al beroemd in de 13e eeuw. Deze echo die vroeger veel bezoekers trok, is echter verloren gegaan door de bouw van een tweede spoortunnel en de verbreding van de weg door middel van opblaaswerkzaamheden.

We kunnen slechts vermoeden dat de echo in voorchristelijke tijden als orakel heeft gediend.

Volgens een populaire verklaring waren dwergen die in de rots woonden hiervoor verantwoordelijk.

Een andere verklaring verwijst naar het Middelhoogduitse 'lure', dat verleiden, lokken, charmeren, verleiden betekent, vergelijkbaar met het Engelse 'to lure'.

Andere 'interpretaties zijn:

- het zou kunnen verwijzen naar de afleiding van het Middelhoogduitse woord *lorren* of *lurren* voor "huilen" of "schreeuwen". Dit zou dan de "schreeuwende" of "hulende rots" zijn. Naast een akoestisch natuurverschijnsel worden hier ook de luid schreeuwende zeelieden in het spel gebracht, kort voordat ze het leven lieten bij een schipbreuk.

Albert Ludovici (1820-1894), *De Lorelei*, 1870

- De verklaring wordt ook gezocht in het Middelhoogduitse luren voor 'loeren', de 'loerende rots' die gevaar belooft. In het Rijnlands betekent 'luren' echter ook gewoon 'kijken' of 'turen'. Loreley zou dan gewoon "loerende" of "uitkijkende rots" betekenen. Luren kan ook gerelateerd zijn aan een hinderlaag, in dat geval zou het een rots zijn waar iemand in een hinderlaag ligt of uitkijkt naar mogelijke slachtoffers om te beroven.
- Er bestond het volksgeloof dat 'luren=lauern' werd geassocieerd met de dwergenkoning Laurin en de Loreley werd uitgelegd als een rots die ooit werd bewoond door dwergen en elfen. De oorsprong van het Middelhoogduitse *lure* voor 'elf' is een verdere suggestie. In dit geval zou de Loreley een elfenrots zijn. Volgens de legende heeft men op maanverlichte nachten elfen zien dansen op de rots "Lei" ...
- Een minder bekende poging tot interpretatie is de verbinding van de woordstam Lor-Lur met de godin Holda (Hulda, Frau Holle), en een riviergodin Lohra (de naam Laura komt ook voor) wordt ook beschouwd als een mogelijke interpretatie, waarbij het Loreley plateau het hoofdkwartier zou zijn geweest van de Lohra cultus.

Clemens Brentano

Clemens Brentano

Ondanks alles wat tot nu toe is gezegd - er zijn nog veel meer mooie uitzichtpunten en er is nog veel meer dat de moeite waard is om te weten over deze rots en zijn naam - heeft de Loreley rots niet zijn huidige wereldwijde bekendheid als een mooi en historisch natuurfenomeen bereikt. Het is de mythische vrouwelijke figuur genaamd Loreley, die haar weg vond in de literatuur, poëzie, schilderkunst en beeldhouwkunst, die hiervoor verantwoordelijk is.

Samenhangend daarmee moet worden opgemerkt dat, in ieder geval in de 19e eeuw, de publieke dialoog over de Loreley voornamelijk door mannen werd gevoerd, wat ook invloed had op de voorstelling, resp. uitbeelding van de Loreley als vrouw. De afbeelding hier van de schilder Clemens Brewer uit 1867 is daar-

voor een sprekend voorbeeld, maar andere kunstenaars schilderden ook veel afbeeldingen van de Loreley met veel naakt. De afbeelding hier van de schilder Clemens Brewer uit 1867 is hier een goed voorbeeld van, maar andere kunstenaars schilderden ook veel bijna ontklede afbeeldingen van de Loreley. Blijkbaar geloofden de kunstenaars van zulke afbeeldingen dat een naakte huid vrouwelijke verleiding uitdrukte. Gelukkig waren er ook kunstenaars die de Loreley afbeeldden met een mooi gezicht en een mooie jurk, die naar verluidt

De Loreley, door Clemens Bewer (1820-1884)

niet minder verleidelijk waren. Bovendien was het Heine's gedicht (zie hieronder) dat de Loreley voor het eerst onder de aandacht van het grote publiek bracht en voor de meeste kunstenaars de reden was voor hun afbeelding. Maar in het werk van Heine, hoewel de Loreley daar ook mooi is, is het haar stem die de toehoorders zo verleidt dat ze stoppen met opletten en verdrinken, en niet een bijna naakte figuur.

De enige lyrische behandeling van het onderwerp die in de 19e eeuw voor dit werk is gevonden en waarvoor een vrouw verantwoordelijk is, is "Ein Lied von der Lorlei" (Een lied van de Loreley) van Ida gravin van Hahn-Hahn (1843).

Clemens Brentano werd op 8 september 1778 geboren in Ehrenbreitstein, nu een deel van de stad Koblenz. Na verschillende mislukte stages en studies verhuisde hij in 1798 naar de stad Jena, waar hij zijn eerste literaire succes vierde met het werk *Godwi*. In dit boek komt de figuur van Loreley voor het eerst voor in het gedicht "Zu Bacharach am Rheine".

Tot aan zijn dood in 1842 was Brentano een gedreven ziel en bleef hij nooit lang op één plek. Hij reisde veel, zoals in de zomer van 1802, toen hij een reis langs de Rijn ondernam, die "in zijn herinnering bleef als de mooiste jeugdherinnering". Hij was vooral dol op het Rijnlandschap, omdat hij "de Rijn zag als een land van geluk waar de ongerepte natuur heerst." Brentano kon zijn weg niet vinden in de maatschappij van die tijd en zag zichzelf als een buitenstaander. Dit is ook te herkennen in zijn werk.

Onderzoekers zijn het erover eens dat deze mythische figuur Loreley werd bedacht door deze vroeg-romantische dichter en hij situeerde zijn ballade "Zu Bacharach am Rheine" in de Middeleeuwen en koos het stadje Bacharach als belangrijkste decor ervoor.

Brentano heeft duidelijk verklaard dat hij het verhaal in het gedicht had verzonnen. Dit kan worden aangenomen. Maar we kunnen ook aannemen dat hij er inspiratie voor had. Een daarvan zou de Duitse jurist en historicus Marquard Freher (1565-1614) kunnen zijn geweest, die in zijn boek "Origines Palatinae" uit 1612 meldde dat er in de Lurlenberg bos-vrouwen en berggeesten zouden wonen die schippers en reizigers met hun echo's plaagden, resp. ergerden.

Een andere inspiratiebron kan een oude legende zijn geweest die de Duitse historicus en auteur Johann Christian von Stramberg (1785-1868) vermeldt in zijn 39-delige werk met de verkorte titel "Der Rheinische Antiquarius". Deze legende vertelt hoe Heile, een mooie jonge vrouw uit Bacharach, 's nachts een man ontmoette, ze verloofden zich en trouwden. Maar toen ontdekte Heile dat haar man de mooiste man was wat betreft zijn bovenlichaam, maar dat zijn onderlichaam dat van een vis was. Op een keer, toen ze op een rots stond, ontdekte ze een kasteel in het water beneden haar en daar was haar geliefde, die naar haar wenkte. Om bij hem te zijn, sprong ze van de rots en stierf.

Brentano kan ook de voornaam 'Lore' in het gedicht hebben gekozen omdat hij de betekenis ervan kende:

Oudhoogduits: 'de loerende'; Germaans: 'de andere', 'de vreemdeling'. Het Germaanse *lōpra* betekent onder andere lokvogel, lokaas, hinderlaag en verleiding.

Lorelei, 1901, door Charles Edward Halle (1846-1914)

Er is echter geen overgeleverde 'Loreley legende' die bewaard is gebleven, er zijn alleen alle referenties die hierboven zijn beschreven en de veronderstellingen van lokale historici, zoals dewelke op de website **www.st-goarshausen.de** is gepresenteerd:

De oudste en eenvoudigste versie, dus in zekere zin de oorspronkelijke versie van de legende, zal die zijn die de oude vissers zichzelf vertelden als ze 's nachts in hun boot zaten en heimelijk, gebiologeerd, naar de zwarte, door de maan verlichte rotswand staarden, het zachte klagende van nachtelijke winden gelijk harpmuziek hoorden vanuit de gescheurde rotsspleten en met een zacht gekreun de golven hoorden breken aan de voet in een ruisende draaikolk, terwijl de echo elke menselijke schreeuw en elke vogelroep – de oehoe leefde daar toen nog – zeven keer herhaalt. Met andere woorden, een natuurverschijnsel dat niet naliet indruk te maken op eenvoudige geesten, vooral op dit gevaarlijke punt in de rivier."

[...]

We beginnen na te denken en vragen te stellen over de oorsprong en de veelbetwiste betekenis van de naam Loreley.

Er zijn literaire experts en andere neofieten die beweren dat de legende van Loreley is "uitgevonden" door de dichter Clemens Brentano. Niemand voor hem had erover geschreven, dus het was onbekend. Als die zinloosheid nu eens eindelijk ophield! Het is ongeveer hetzelfde als wanneer iemand zou willen beweren dat de Kyffhäuser sage is "uitgevonden" door Friedrich Rückert omdat hij het gedicht schreef over de slapende Barbarossa, die oorspronkelijk niemand anders was dan de Alvader Wodan. Brentano mag er dan honderd keer prat op gaan de "uitvinder" te zijn - iedereen met inzicht weet dat zulke volksverhalen niet "verzonnen" zijn.

[...]

.... en soortgelijke verschijnselen kunnen worden verklaard door het feit dat oude legenden in de loop van de tijd heel vaak werden begraven, vooral onder druk van de kerk, en wachtten op de poëtische wichelroede om ze weer aan het licht te brengen.

Als er echt zoiets bestond, werd het in latere tijden niet opgeschreven. Daarom kunnen we hierover alleen maar luchtig speculeren.

In deze context is er een vraag die vaak in verschillende vormen wordt herhaald: waar verwijzen dichters, zoals Brentano hier, naar als ze een verhaal, een sprookje schrijven? Hoeveel is zijn eigen bedenksel (volgens zijn eigen verklaring heeft hij het verzonnen), hoeveel is folklore en legende, hoeveel is dichtsterlijke vrijheid? Waar en waaruit put de dichter zijn materiaal? Zijn alle latere liederen, opera's, gedichten en verhalen (en dat zijn er honderden) simpelweg terug te voeren naar een ooit gerijmd en verzonnen materiaal? Of zit er, zoals in zoveel mythen, sagen en legenden, een ware (vaak verloren gegane) kern achter, waarvan de authenticiteit mensen aanspreekt?

Helen Stratton's illustratie van de Lorelei in *A Book of Myths*, 1915

Loreley, rond 1872, schilderij door Ferdinand Marternsteig. Gepubliceerd in 1924 als ansichtkaart door König's Kunstverlag, Heidelberg, nr. 440

Natuurlijk, dit zijn voor het grootste deel retorische vragen... voor de zuivere vragen hebben we geen bevredigende antwoorden.

Ook daarom is het nu tijd voor het beroemde gedicht van Clemens Brentano om bovenstaand zojuist geschrevene te verduidelijken. Hieronder volgt het originele gedicht, daarnaast de niet op rijm gezette, tamelijk letterlijke vertaling:

Lore Lay

Zu Bacharach am Rheine
wohnt` eine Zauberin;
die war so schön und feine
und riß viel Herzen hin.

Und brachte viel zu Schanden
der Männer ringsumher;
aus ihren Liebesbanden
war keine Rettung mehr.

Der Bischof ließ sie laden
vor geistliche Gewalt -
und mußte sie begnaden,
so schön war ihr` Gestalt.

Er sprach zu ihr gerührt:
"Du arme Lore Lay,
wer hat dich denn verführet
zu böser Zauberei?"

"Herr Bischof, mit mir Armen
treibt nicht so bösen Spott
und bittet um Erbarmen
für mich den lieben Gott.

Ich darf nicht länger leben,
ich liebe keinen mehr -
den Tod sollt ihr mir geben,
drum kam ich zu Euch her!

In Bacharach aan de Rijn
woont een tovenaars;
die zo mooi en fijn was
En verscheurde vele harten.

En veel schande bracht
over de mannen om haar heen;
Van de liefdesbanden die ze woof
was er geen redding.

De bisschop liet haar komen
voor de geestelijke macht -
en moest haar vergeven,
zo mooi was haar figuur.

Hij sprak haar ontroerd toe:
"Jij arme Lore Lay,
wie heeft jou verleid
tot kwade tovenarij?"

"Heer Bisschop, ik arm ding,
Spot toch niet met mij
en vraag om genade
van de goede God voor mij.

Ik kan niet langer leven,
ik hou van niemand meer -
Schenk mij toch de dood,
daarom kwam ik hier!

Mein Schatz hat mich betrogen,
hat sich von mir gewandt,
ist fort von mir gezogen,
fort in ein fremdes Land."

Drei Ritter läßt er holen:
"bringt sie ins Kloster hin!
Geh, Lore! - Gott befohlen
sei dein bedrückter Sinn!"

Zum Kloster sie nun ritten,
die Ritter alle drei,
und traurig in der Mitten
die schöne Lore Lay.

"O Ritter, laßt mich gehen
auf diesen Felsen groß!
Ich will noch einmal sehen
nach meinem Lieben Schloß.

Ich will noch einmal sehen
wohl in den tiefen Rhein
und dann ins Kloster gehen
und Gottes Jungfrau sein."

Der Felsen ist so jähe,
so steil ist seine Wand;
doch klimmt sie in die Höhe,
bis daß sie oben stand.

Es binden die drei Ritter
die Rosse unten an
und klettern immer weiter
zum Felsen auch hinan.

Die Jungfrau sprach: "Da gehet
ein Schiffelein auf dem Rhein;
der in dem Schiffelein stehet,
der soll mein Liebster sein.

Mijn schat heeft me bedrogen,
heeft zich van me afgekeerd,
is van me weggegaan,
weg naar een vreemd land."

Hij laat drie ridders komen:
"Breng haar naar het klooster!
Ga, Lore! - in Gods handen
ligt je depressieve geest!"

Ze reden naar het klooster,
de ridders alle drie,
en droevig in het midden
de mooie Lore Lay.

"O ridders, laat me gaan
Naar deze grote rots!
Ik wil nog één keer kijken
Naa't kasteel van mijn lief.

Ik wil nog één keer kijken
in de zo diepe Rijn
en dan naar het klooster gaan
en Gods maagd daar zijn."

De rots is zo grimmig,
zo steil is zijn wand;
toch klimt ze naar boven,
tot ze de top bereikt.

De drie ridders binden
hun paarden beneden vast
en klimmen zelf ook steeds
naar de top van de rots.

Het meisje zei: "Daar vaart
een scheepje op de Rijn;
Hij die in het bootje staat
moet mijn geliefde zijn.

Mein Herz wird mir so munter,
er muß mein Liebster sein!"
Da lehnte sie sich hinunter
und stürzte in den Rhein.

Mijn hart is nu zo vrolijk,
Het moet mijn liefste zijn!"
Toen leunde ze voorover
en viel in de Rijn.

Die Ritter mußten sterben,
sie konnten nicht hinab;
sie mußten all verderben,
ohn Priester und ohn Grab.

De ridders moesten sterven,
ze konden niet naar beneden;
ze moesten allemaal vergaan,
zonder priester en zonder graf.

Wer hat dies Lied gesungen?
Ein Schiffer auf dem Rhein,
und immer hats geklungen
von dem Dreiritterstein:
Lore Lay
Lore Lay
Lore Lay
Als wären es meiner drei.

Wie zong dit lied?
't Was een schipper op de Rijn,
en dan klonk het altijd
Van de Drieriddersteen:
Lore Lay
Lore Lay
Lore Lay
Alsof het de drie van mij waren.

Een paar opmerkingen over het gedicht:

- Omdat ze met haar schoonheid mannen betovert en ook in het verderf stort, wordt ze beschuldigd van hekserij en voor de bisschop gebracht. Hij valt ook voor haar en weigert haar, ondanks haar eigen doodswens, naar de brandstapel te sturen. In plaats daarvan beveelt hij dat ze non wordt.
- Het gedicht vermeldt niet of de val van de klif opzettelijk was of niet. De ridders die haar de rots op waren gevolgd zijn, om wat voor reden dan ook, niet in staat om zelf naar beneden te komen en te sterven. Hun kreten weerklinken als een echo van haar naam, wat natuurlijk verwijst naar de natuurlijke echo op bij deze rots.
- Brentano schreef enkele jaren later nog tweede versie van het gedicht, maar die werd voor het eerst pas gepubliceerd in 1933. In die versie is het nu de bisschop, die Lore Lay naar het klooster stuurde, die op een schip langs de klif vaart als Lore Lay daarboven staat. Ze herkent hem en gooit zichzelf van de rots.
- Andere dichters en schrijvers werden zeer waarschijnlijk geïnspireerd door Brentano's gedicht. Ze kenden het niet alleen, maar ze moeten ook bekend zijn geweest met Brentano's sprookje (zie onder). Hoewel het pas na zijn dood werd gepubliceerd, zijn er aanwijzingen dat Brentano zijn werk bij verschillende gelegenheden aan kennissen heeft voorgedragen.
- Omdat Brentano het ook als proza in een sprookje verwerkte, is het niet verwonderlijk dat de historicus en dichter Nicolaus Vogt (1756–183) de ballade van Loreley een paar jaar later opnam in zijn verzameling volksverhalen over de Middenrijn. Vogt veronder-

De Lorelei, rond 1850, schilderij van Theodor Kaufmann (1814 - 1896)

De Lorelei, door Heinrich Pröhle. In: De mooiste legenden en verhalen van het Rijnland. Voor de jeugd. Berlijn, 1886

stelde waarschijnlijk ten onrechte, dat Brentano, ook een verzamelaar van volksverhalen, een oude Loreley legende was tegengekomen tijdens zijn onderzoek.

- Gebaseerd op de publicatie van Vogt verscheen de legende vervolgens in 1818 in het "Handbuch für Reisende am Rhein" van Alois Schreiber. Daar komt ze voor het eerst voor als een sirene in het verhaal van het meisje op de Lurley rots. Schreiber zet haar echter niet in een volledig negatief daglicht, zoals in latere vertellingen het geval was. Hij laat ook haar goede kanten zien, bijvoorbeeld door vissers advies te geven over waar ze een rijke vangst kunnen doen.
- Vogt's veronderstelling van een oude sage was het begin van een lange periode van speculatie. Sommigen vinden het aannemelijk, anderen spreken van een onjuiste veronderstelling. Brentano zelf heeft het in ieder geval nooit bevestigd, steeds gezegd dat het zijn bedenkfel was.
- Brentano zelf zou geïnspireerd kunnen zijn door de klassieke mythologie. Sirenenliederen zijn bijvoorbeeld bekend uit de Odyssee van de oude Griekse dichter Homerus. Het is niet onwaarschijnlijk dat Brentano in zijn gedicht verwees naar de oude mythe van de bergnimf Echo, die ongelukkig verliefd was op Narcissus en in haar verdriet een rots werd van waaruit alleen haar stem als echo kon weergalmen.

Het gedicht van Brentano hierboven is dus niet de enige keer dat de Loreley in zijn werk voorkomt. Er is bijvoorbeeld Brentano's werk "Die Mährchen vom Rhein". Dit zijn vier verhalen die hij schreef in de periode van 1810 tot 1812, maar die pas na zijn dood werden gepubliceerd. De Loreley komt ook in dat boek voor, soms in proza, soms in poëzie. Om maar één van deze voorbeelden te geven... in het sprookje "Het verhaal van de Rijn en de molenaar Radlauf" komt de tovenares Lureley voor. In het Duits als poëzie in een paar coupletten, in de Engelse vertaling van 1888 en ook hier is het in proza gehouden.

Die zeven bogen leiden naar zeven gouden deuren," zei de oude portier, "en deze zeven deuren komen bij zeven trappen. Deze zeven trappen leiden weer omhoog tot ze allemaal samenkomen in een grote zaal die aan zeven kamers grenst. In deze zaal, getooid met zeven kronen en zittend op zeven tronen, woont de mooie tovenares Loreley met haar zeven dochters. Binnen is haar kasteel van een oogverblindende pracht; buiten is het slechts een hoge, grimmige rots, en de Rijn buldert er rondom. De Loreley, moet je weten, is even wijs als mooi, en zij is de bewaardster van het Nibelungen-goud, diep verborgen in de oude Rijn. Ze luistert en waakt dag en nacht, en als een schipper of een visser maar een kreet slaakt, roept ze onmiddellijk haar zeven dochters bij zich, en zevenvoudig wordt dan die kreet herhaald als teken van haar waakzaamheid.

Joseph von Eichendorff

Joseph von Eichendorff

Joseph Karl Benedikt Freiherr von Eichendorff (1788–1857) was een belangrijke dichter en schrijver van de Duitse Romantiek. Met ongeveer vijfduizend muzikale zettingen is hij een van de meest op muziek gezette en meest gelezen Duitstalige dichters van de Romantiek en is hij vandaag de dag nog steeds aanwezig als prozaschrijver. In 1807 ontmoette hij de eerder genoemde Clemens Brentano.

In zijn gedicht “Waldgespräch” (woudgesprek) behandelt hij de mythe van de Loreley, die in 1840 op muziek werd gezet door de componist Robert Schumann en werd opgenomen in zijn “Liederkreis” (twaalf zettingen van gedichten van Joseph von Eichendorff voor zang en piano).

Woudgesprek

(Vertaling: Gunivortus Goos)

Het wordt laat, het wordt koud,
Waarom rijd je alleen door het woud?
Het bos is groot ‘t is er niet pluis,
Jij mooie bruid! Kom met me mee naar huis!

"Mannen bedriegen, dat is mij klaar,
Mijn hart is gebroken van pijn,
Hoorngeluiden dwalen hier en daar,
O vlucht! Je weet niets van mijn zijn."

Zo rijk versierd zijn paard en vrouw,
Het lichaam, schoon als jonge dauw,
Nu ken ik je – God sta me bij!
Jij bent de heks Lorelei.

"Je kent me van mijn hoge schrijn
Zie mijn kasteel diep in de Rijn.
Het is al laat, het wordt al koud,
Jij komt nooit meer uit dit woud!"

De legende van de Lorelei, 1835, Alfred Rethel (1816-1859) Lithograaf J. Dielmann

Kort commentaar hierop...

Het gedicht gaat over de heks Lorelei en een naamloze man die een gesprek hebben in het bos waarin de man in het begin zijn hulp aanbiedt aan de vrouw omdat hij gelooft dat ze de weg kwijt is. Het wantrouwen van de vrouw jegens de man is geworteld in haar aard als vrouw en als de heks Lorelei. Aanvankelijk weet de man niet dat de vrouw deze heks is, maar dan herkent hij haar en belandt hij in de rol van de man die verdwaald is in het bos, verloren in de klauwen van Lorelei. Het is niet duidelijk waarom Lorelei zo handelt, misschien omdat hij haar bruid noemt en zij dit ziet als een poging om haar in haar nood voor zich te winnen, haar te verleiden. Het zou ook geïnterpreteerd kunnen worden dat zijn

woorden "kom met me mee naar huis" (hoewel het onduidelijk is of hij haar huis bedoelt of het zijne) door haar worden opgevat als een bedreiging. Dan is dit een vrouw die reageert omdat ze zich bedreigd voelt.

Heinrich Heine

Heinrich Heine

Christian Johann Heinrich Heine (1797-1856) was dichter, schrijver en journalist en wordt beschouwd als een van de belangrijkste Duitse auteurs van de 19e eeuw.

Hij wordt ook gezien als een van de laatste vertegenwoordigers van de Romantiek en tegelijkertijd als de overwinnaar ervan. Hij maakte alledaagse taal lyrisch, verhieft het feuilleton en het reisverhaal tot kunstvorm en gaf de Duitse literatuur een tot dan toe ongekennde, elegante lichtheid. Bijna geen enkele andere Duitse dichter is zo vaak vertaald en op muziek gezet. Als kritische, politiek geëngageerde journalist, essayist, satiricus en polemist werd Heine zowel bewonderd als gevreesd. Verboden te publiceren in de Duitse Confederatie (een unie van soevereine prins

en vrije steden in Duitsland die bestond van 1815 tot 1866), bracht hij de tweede helft van zijn leven door in ballingschap in Parijs. Antisemieten en nationalisten stonden zelfs na zijn dood vijandig tegenover Heine vanwege zijn Joodse afkomst en zijn politieke stellingname. Zijn rol als buitenstaander kenmerkte zijn leven, zijn werk en de geschiedenis van de receptie ervan.

Er is veel gepubliceerd over en door Heine. Heine's gedichten zijn wereldberoemd geworden door vele duizenden muzikale zettingen. Onderzoek heeft uitgewezen dat er alleen al in de Romantiek 8000 liederen van Heine op muziek zijn gezet. Componisten als Franz Schubert, Johannes Brahms en Franz Liszt, om er maar een paar te noemen, werden geïnspireerd door Heine's poëzie. Omdat Heine en Liszt tegelijkertijd in Parijs woonden, ontmoetten de twee elkaar daar. Ze ontmoetten elkaar in de salons of op evenementen en Heine woonde Liszt's concerten bij en deed er verslag van in de kranten. Zoals blijkt uit een van zijn brieven, was de uitwisseling van ideeën met Liszt erg belangrijk voor hem.

Slechts één gedicht valt onder het onderwerp van dit artikel, namelijk het wereldberoemde gedicht "Die Lore-Ley" of "Lied von der Loreley".

Loreley, litho door Moritz Uffers, 1866

Heine's gedicht over de verleidelijke maagd, die voorbijvarende schippers met haar lied vanaf de top van haar rots verleidt en naar hun dood lokt, werd voor het eerst gedrukt in 1824. In 1826 verscheen het in de cyclus "Die Heimkehr" in het eerste deel van "Reisebilder". In 1827 werd de cyclus opgenomen in Heine's eerste grote dichtbundel, de "Buch der Lieder", die al tijdens zijn leven 12 nieuwe edities beleefde.

Hieronder volgt eerst een Nederlandse vertaling en daarna de originele Duitse tekst; de laatste wordt hier ook aangeboden, omdat er zoveel muzikale vertoningen van het gedicht in het Duits zijn.

De Loreley

Ik weet niet, wat zou het beduiden
dat ik zo treurig ben?
Een legende uit oeroude tijden
is de droefste die ik ken.
De lucht is koel en het donkert,
en rustig vliedt de Rijn;
op de top der bergen fonkelt
de avondzonneshijn.

Een schone jonkvrouw zit er,
daar boven, wonderbaar;
met een gouden kam die schittert,
kamt zij haar blonde haar.
Zij zingt een wonderschone wijs
die iedereen bekoort.
De varende vergeet zijn reis,
als hij dat liedje hoort.

Een schipper in een kleine aak
hoort dit met weemoed aan;
de klippen zijn hem bijzaak,
ziet slechts de jonkvrouw staan.

Ik geloof dat de golven hem vangen:
op het laatst gaat de schipper eraan,
en dat heeft met haar gezangen
die Loreley gedaan.

(Vertaling: H.F.H.Reuvers)

Lied von der Loreley

Ich weiß nicht, was soll es bedeuten,
 Daß ich so traurig bin;
 Ein Märchen aus alten Zeiten,
 Das kommt mir nicht aus dem Sinn.

Die Luft ist kühl und es dunkelt,
 Und ruhig fließt der Rhein;
 Der Gipfel des Berges funkelt
 Im Abendsonnenschein.

Die schönste Jungfrau sitzet
 Dort oben wunderbar[;]
 Ihr gold'nes Geschmeide blitzet,
 Sie kämmt ihr gold'nes Haar.

Illustratie van "Lore-Ley" uit Heine's "Buch der Lieder", blz. 77

Sie kämmt es mit gold'nem Kamme,
Und singt ein Lied dabei;
Das hat eine wundersame,
Gewaltige Melodei.

Den Schiffer im kleinen Schiffe
Ergreift es mit wildem Weh;
Er schaut nicht die Felsenriffe,
Er schaut nur hinauf in die Höh'.

Ich glaube, die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn;
Und das hat mit ihrem Singen
Die Lore-Ley gethan.

(Buch der Lieder, 1827)

Met betrekking tot het centrale thema van afgewezen en zelfs veroordeelde liefde, zien sommigen een autobiografische component in dit gedicht. Anderen zien in het gedicht een confrontatie tussen Heine en de Romantiek of de Romantische poëzie, die belichaamd wordt in de Loreley-figuur. Hij gebruikt motieven en presentatiemiddelen uit de Romantiek en het volkslied om ze te ironiseren (door opeenstapeling en overdrijving, ook door overdreven pathos) en zo er afstand van te nemen. De combinatie van ijdelheid, verleidelijkheid en vergankelijkheid verwijst naar de opleving van vanitas* motieven in de Romantiek.

*Vanitas (Latijn: lege schijn, niets, ijdelheid; ook opschepperij, mislukking of zinloosheid) is een woord voor het joods-christelijke idee van de vergankelijkheid van alle aardse dingen.

De Duitse componist Friedrich Silcher (1789–1860), die tegenwoordig vooral bekend is vanwege zijn liederen, maar die ook motetten, kamermuziek en twee ouvertures voor groot orkest componeerde, is tegenwoordig buiten muzikkeners vooral bekend vanwege zijn toonzetting van Heine's Loreley-gedicht. In deze muzikale vorm, gecreëerd in 1837, droeg hij waarschijnlijk beslissend bij aan de wereldwijde bekendheid van Heine's gedicht en de Loreley in het algemeen.

Ida Gravin von Hahn

Ida, gravin van Hahn

Ida Hahn-Hahn of Ida Gräfin von Hahn, eigenlijk Ida Marie Louise Sophie Friederike Gustave Gräfin von Hahn, soms niet correct von Hahn-Hahn (1805–1880), was een Duitse schrijfster, tekstschrijfster en stichtte ook een klooster. Ze kwam uit de oude Mecklenburgse adellijke familie van Hahn, voor het eerst genoemd in een document uit 1230. Zelf gaf ze de voorkeur aan het gebruik van haar dubbele naam “Gravin Hahn-Hahn”.

Hoewel ze als gravin werd geboren, leefde ze in vrij arme omstandigheden met haar moeder en broers en zussen nadat haar ouders gescheiden waren. In 1826 trouwde ze op verzoek van haar moeder met haar rijke neef graaf Friedrich Hahn en nam de dubbele naam Hahn-Hahn aan. Na drie jaar scheidde haar man echter van haar.

Na de scheiding woonde ze samen met Adolf Baron von Bystram zonder met hem getrouwd te zijn, wat erg “onconventioneel voor die tijd” was; een manier van leven die helemaal paste bij de “vrijheidsdrang en provocerende oppositie tegen conventies van huwelijk, familie en maatschappij” die ze naar verluidt had. Haar vele reizen en veranderingen van locatie wijzen ook op een uitgesproken drang naar vrijheid.

Vanwege Hahn-Hahn's portrettering van vrouwen werden haar werken soms als gevaarlijk geclassificeerd. In 1847, bijvoorbeeld, stelde de North British Review: “... wat we ten zeerste aanbevelen, is dat alle echtgenoten en vaders in Duitsland de geschriften van de gravin Ida Hahn Hahn in de vlammen werpen, wanneer ze die in handen van hun vrouwen of dochters vinden.” Het lijkt er dus op dat haar onconventionele leven, dat ook terug te vinden is in haar literatuur, voor ongemak zorgde in de door mannen gedomineerde Duitse samenleving.

Aan de ene kant werd ze (terecht) bekritiseerd om haar racistische opmerkingen in haar werk, aan de andere kant benadrukte en riep ze op tot tolerantie ten opzichte van de islam en het jodendom.

Ze schreef veel gedichten, romans en veel van haar brieven werden ook gepubliceerd en ze werd beschouwd als een van de meest gelezen auteurs van haar tijd.

Ze kreeg erkenning van auteurs als Joseph von Eichendorff en Theodor Fontane. Sinds 1844 zijn veel van haar werken vertaald in het Engels, Frans, Italiaans, Nederlands, Pools, Russisch, Zweeds en Hongaars.

Het volgende gedicht van de gravin werd gepubliceerd in 1843. Het Duitse origineel, en daarna, voor een beter begrip een tamelijk letterlijke vertaling, dus niet op rijm:

Ein Lied von der Lorelei

Die Sonnenstrahlen blitzen
Im Scheiden auf den Rhein,
Und Knab' und Schifferin sitzen
Im schwanken Kahn allein.

Sie singet süße Lieder
Und spricht manch' Schmeichelwort,
Sieht dann in's Aug ihm wieder -
Er aber kehrt sich fort.

Denn drüben auf der Klippe
Da steht die Lorelei,
Von ihrer rosigen Lippe
Tönt Wundermelodei.

Um ihre Stirne hangen
Die Locken braun wie Gold,
Die Augen und die Wangen
Wie glühn, wie blühn sie hold.

Als woll' er sie einsaugen
So blickt der Knabe hin,
"O, schau nicht in die Augen!"
Fleht lang die Schifferin!

Da steigen mächtige Klänge
Aus tiefster Brust der Fey.
"O, horch' nicht auf die Sänge
Der falschen Lorelei." -

Der Knabe ruft: "Behende
Führ mich zur Klippe hin." -
"Das wär' ein traurig Ende",
Versetzt die Schifferin.

“Willst Du mich nicht hinfahren,
Find ich den Weg allein,
Und schwimme durch den klaren,
Mir längst vertrauten Rhein.” -

“Kannst Du nicht bei mir weilen?
Ich bin dir ja so gut,
Will Alles mit Dir theilen,
Was nie die Lorlei thut.” -

Sie faßte seine Hände
Und sah ihn an so bang
Ob er zu ihr sich wende -
Die Lorlei sang und sang.

“Ich höre sie nur singen,
Seh’ nur das Sonnenlicht
Aus ihren Augen dringen,
Dich - hör’ und seh’ ich nicht.” -

Da fährt sie schweigend, schnelle
Zur Klippe ihn heran,
Und kaum auf sichrer Stelle
Entschwingt er sich dem Kahn.

Er klimmet auf zur Klippe,
Verletzt sich Hand und Fuß,
Wird ihm nur von der Lippe
Der Lorlei holder Gruß.

Sie singt so lockend droben,
Er ist ihr schon ganz nah,
Und endlich, endlich oben -
Weh’ ihm! sie ist nicht da.

Da steht er einsam schauernd,
In Abends letztem Schein,
Und einsam fährt und trauernd
Die Schifferin auf dem Rhein

Want boven op de rots
Daar staat de Lorelei,
Van haar roze lippen
Klinkt een prachtige melodie.

Rond haar voorhoofd hangen
De krullen bruin als goud,
De ogen en de wangen
Hoe ze stralen, hoe ze bloeien.

Alsof hij haar op wil zuigen
Zo kijkt de jongen ernaar,
“Oh, kijk niet in haar ogen!”
blijft de bootsvrouw smeken!

Dan stijgen machtige klanken op
Diep uit de borst van de fee.
“O, luister niet naar de liederen
Van de valse Lorelei.” -

De jongen roept: “Vlug
Leid me naar de rots.”
“Dat zou een triest einde zijn”,
antwoordt de bootsvrouw.

“Wil je me er niet heen varen?
Dan vind ik de weg zelf,
En zwem door de heldere,
Rijn die me al lang vertrouwd is.” -

“Kun je niet bij me blijven?
Ik zal toch goed voor je, zijn,
Wil alles met je delen,
Wat de Lorlei nooit doet.” -

Ze pakte zijn handen vast
En keek hem zo angstig aan
Of hij zich tot haar zou wenden -
De Lorlei zong en zong.

Ik hoor alleen haar zingen,
Zie alleen het zonlicht
Van haar ogen schijnen
Ik hoor noch zie jou.” -

Dan vaart ze stil, snel
In de richting van de rots,
En nauwelijks op een veilige plek
Springt hij van de boot.

Hij klimt omhoog op de rots,
Verwondt handen en voeten,
Verlangt slechts van de lippen
Van de Lorelei hartelijke groet.

Ze zingt verleidelijk daarboven,
Hij is al heel dicht bij haar,
En eindelijk, eindelijk boven -
Helaas voor hem, ze is er niet.

Daar staat hij, eenzaam bevend,
In de laatste avondgloed,
En eenzaam en treurend vaart
De bootsvrouw op de Rijn.

Het gedicht “Lorelei” verschilt van de andere gedichten onder andere doordat er sprake is van een vrouwelijke schipper die duidelijk niet geraakt wordt door het gezang van de Loreley; het element van verleiding is dus geslachtsspecifiek. Ze probeert de jongeman te verleiden op haar schip door zoete woordjes voor hem te zingen, maar zijn aandacht is volledig gericht op de Loreley, die bovenop haar rots staat te zingen. De bootsvrouw waarschuwt de man voor haar, maar het mag niet baten.

Net als in de vorige gedichten zijn er de bekende motieven van zang en schoonheid. Er is echter geen sprake van dat ze haar haar kamt.

Het beroep van bootsvrouw is hier nieuw; in die tijd was het waarschijnlijk meer een mannelijk domein. Een ander nieuw element hier is dat de man teleurgesteld boven op de rots staat en de bootsvrouw die hij nu kwijt is nakijkt. In Brentano's werk staat de Loreley op de rots en kijkt neer op de Rijn.

Of de man, nu boven op de rots, nog steeds in de ban is van de Loreley blijft onbenoemd; het kan zijn dat hij nu rouwt om de vrouw die hij verloor.

De dood van de verleide man bestaat hier niet.

Julius Wolff

Julius Wolff

Julius Wolff (1834–1910) was een Duitse dichter en schrijver.

Wolff nam als officier deel aan de Frans-Pruisische oorlog van 1870/71 en vestigde zich na zijn terugkeer in 1872 met zijn gezin in Berlijn als freelance schrijver. Onder de werken die hij schreef was de epische romance “Lurlei” uit 1894.

Het boek werd in zijn tijd veel gelezen, maar raakte, zoals de meeste van zijn werken, al snel in de vergetelheid.

Als voorbeeld, het begin van hoofdstuk 17, eerst het origineel, daaronder een tamelijk letterlijke vertaling:

Frühsommer war's im Tale wieder,
Der Wald geschmückt, der Himmel blau,
Im Laube wogt' es auf und nieder,
Und an den Gräsern hing der Tau.
Weit ausgespannte Segel blinkten
Stromauf, stromunter auf dem Rhein,
Die Kränze vor den Schenken winkten,
Und durst'ge Wanderer kehrten ein.
Es war das alte lust'ge Leben
Mit seinem schwärmenden Genuß,
Wie's rauscht und rollt im Land der Reben
Und an dem ewig jungen Fluß.
Nur Heinrich wollte nichts erfreuen,
Nicht Vogellied, nicht Blütenglanz,
Und nichts verschlug, ihn zu zerstreuen,
Nicht Becher oder Kirmestanz.
Ihm wollte Lurlei seit dem Tage
Der Königswahl nicht aus dem Sinn,
Auf Schritt und Tritt trug er die Frage
Mit sich herum: wo war sie hin?

All die unzähligen Geschichten
Von ihrem Nixentum am Rhein,
Die mit ausführlichen Berichten
Todbringend arger Zauberei'n
Das Tal durchschwirrten allerwegen,
Vermochten nicht, sein treues Herz
So aus dem Tiefsten aufzuregen,
Als wie der eine große Schmerz
Seit der Entdeckung an ihm nagte,
Daß Lurlei, die er zwanzig Jahr
Als Bruder nur zu lieben wagte,
Nun doch nicht seine Schwester war.
Zwar lindernd Öl war's auf den Wogen,
Die wild durchstürmten seine Brust,
Daß ihn doch Lurlei nicht betrogen,
Weil sie es selber nicht gewußt.
Doch hätten sie's zur rechten Stunde
Gewußt, daß sie nicht blutsverwandt,
Sie hätten sich zum Lebensbunde
Wohl längst geeint mit Herz und Hand.

Vertaling:

Het was weer vroeg zomer in de vallei,
Het bos was versierd, de lucht was blauw,
In de prieel golfde het op en neer,
En dauw kleefde aan het gras.
Wijd uitgespreide zeilen flitsten
Stroomopwaarts, stroomafwaarts over de Rijn,
De kransen wapperden voor de tavernes,
En dorstige reizigers stopten.
Het was het oude wellustige leven
Met zijn verrukkelijke plezier,
Zoals het ritselt en rolt in het land van wijnranken
En bij de altijd jonge rivier.
Alleen Heinrich vond niets dat hem behaagde,
Niet het gezang van vogels, niet de pracht van bloemen,
En niets kon hem verstrooien,
Niet een beker of een kermisdans.
Lurlei ging niet uit zijn gedachten sinds de dag
van de verkiezing van de koning,
Bij elke draai droeg hij de vraag

Prentbriefkaart: De Lore Lay, door T. Welzl, 1917.
Onderaan het eerste couplet van Brentano's gedicht

Waar was ze gebleven?
Alle ontelbare verhalen
Van haar zeemeermin op de Rijn,
Die met gedetailleerde verslagen
Doodbrengende kwade spreuken
Overal door de vallei dwarrelden,
Faalde om zijn trouwe hart te beroeren
Aldus vanuit de diepte te beroeren,
Als de ene grote pijn
Omdat de ontdekking aan hem knaagde,
Dat Lurlei, van wie hij twintig jaar had gehouden
alleen durfde lief te hebben als een broer,
toch niet zijn zus was.
Hoewel het verzachtende olie op de golven was,
Dat stormde wild door zijn borst,
Dat Lurlei hem niet verraadde,
Omdat ze het zelf niet wist.
Maar als ze het op het juiste moment hadden geweten
Hadden ze geweten dat ze geen bloedverwanten waren,
Dan hadden ze zich verenigd in de band van het leven.
Dan hadden ze allang hart en hand verenigd.

Het boek in een korte samenvatting:

In dit boek, dat volledig in poëzie is geschreven, verschijnt Lurlei als het kind van een Rijnzeemeermin die door haar moeder in het net van een visser wordt gelegd. De visser voedt haar op als zijn kind. Haar liefde voor de jonge graaf van Katz Castle wordt Lurlei's ondergang. Ze wrekt de trouwbreuk van de graaf door hem van de klif te gooien. Maar trouw aan de gelofte die ze aan grootvader Rijn heeft gedaan, moet ze nu ook alle andere jonge mannen die ze met haar zang heeft verstrikt corrumperen, zodat ze uiteindelijk een wrekende furie wordt, een vrouw van wraak die alleen plezier beleeft aan doden.

Het boek heeft zeker een aantal schoonheden, maar het einde is te bloeddorstig en het beeld van Vader Rijn te weerzinwekkend voor het grote publiek in die tijd.

Erich Kästner

Erich Kästner, ca. 1930

Emil Erich Kästner (1899-1974) was een Duitse schrijver, publicist, scenarioschrijver en cabaretdichter, vooral bekend om zijn humoristische, maatschappijkritische gedichten en kinderboeken zoals Emil en de detectives.

Zijn journalistieke carrière begon tijdens de Weimarrepubliek met maatschappijkritische en antimilitaristische gedichten, glossy's en essays in verschillende gerenommeerde tijdschriften uit die tijd.

Na het begin van de nationaalsocialistische dictatuur was hij een van de weinige intellectuele en prominente tegenstanders van het nationaalsocialisme die in Duitsland kon blijven, hoewel zijn werk werd opgenomen in de lijst van boeken die in mei 1933 als “on-Duits” werden bestempeld en verboden werden in de invloedssfeer van het naziregime.

Loreley, col. Aquatint door Johann Jakob Tanner

Kästner was de enige auteur die aanwezig was bij de verbranding van zijn boeken.

Ondanks verschillende repressies mocht hij blijven publiceren onder een pseudoniem; hij schreef bijvoorbeeld scenario's voor verschillende komische amusementsfilms zoals Münchhausen (1943). Hij had ook inkomsten uit de publicatie van zijn werken in het buitenland.

Hij kreeg de internationale Hans Christian Andersen Medaille in 1960 voor zijn autobiografie "Toen ik een kleine jongen was". Hij werd in zes verschillende jaren genomineerd voor de Nobelprijs voor Literatuur.

Kästners gedicht over de Loreley is geen klassiek gedicht over de Loreley, zoals de tot nu toe besproken gedichten, omdat de Loreley zelf alleen in de eerste twee strofen voorkomt. Het is eerder een "maatschappijkritische ballade".

Hieronder het gedicht, eerst het Duitse origineel, daarna een niet op rijm gezette Nederlandse vertaling.

Der Handstand auf der Loreley

(Nach einer wahren Begebenheit)

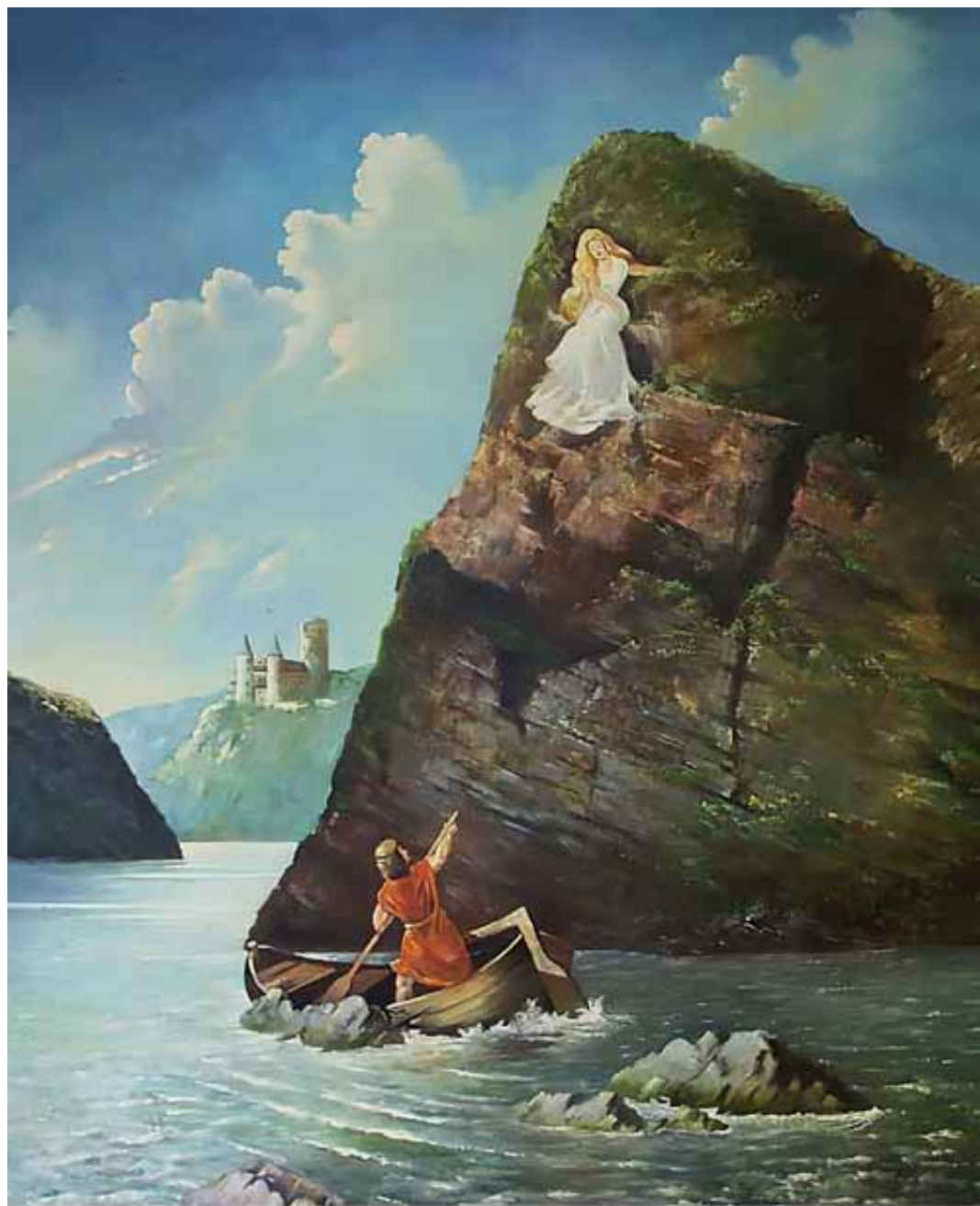
Die Loreley, bekannt als Fee und Felsen,
ist jener Fleck am Rhein, nicht weit von Bingen,
wo früher Schiffer mit verdrehten Hälsen,
von blonden Haaren schwärmend, untergingen.

Wir wandeln uns. Die Schiffer inbegriffen.
Der Rhein ist reguliert und eingedämmt.
Die Zeit vergeht. Man stirbt nicht mehr beim Schiffe,
bloß weil ein blondes Weib sich dauernd kämmt.

Nichtsdestotrotz geschieht auch heutzutage
noch manches, was der Steinzeit ähnlich sieht.
So alt ist keine deutsche Heldensage,
daß sie nicht doch noch Helden nach sich zieht.

Erst neulich machte auf der Loreley
hoch überm Rhein ein Turner einen Handstand!
Von allen Dampfern tönte Angstgeschrei,
als er kopfüber oben auf der Wand stand.

Er stand, als ob er auf dem Barren stünde.
Mit hohlem Kreuz. Und lustbetonten Zügen.
Man fragte nicht: Was hatte er für Gründe?
Er war ein Held. Das dürfte wohl genügen.

De Loreley. Schilder onbekend. Photo: Lienyuan Lee

Er stand, verkehrt, im Abendsonnenscheine.
Da trübte Wehmut seinen Turnerblick.
Er dachte an die Loreley von Heine.
Und stürzte ab. Und brach sich das Genick.

Er starb als Held. Man muß ihn nicht beweinen.
Sein Handstand war vom Schicksal überstrahlt.
Ein Augenblick mit zwei gehobnen Beinen
ist nicht zu teuer mit dem Tod bezahlt!

P.S. Eins wäre allerdings noch nachzutragen:
Der Turner hinterließ uns Frau und Kind.
Hinwiederum, man soll sie nicht beklagen.
Weil im Bezirk der Helden und der Sagen
die Überlebenden nicht wichtig sind.

Vertaald:

De handstand op de Loreley
(Gebaseerd op een waargebeurd verhaal)

De Lorelei, bekend als de fee en de steen,
is die plek aan de Rijn, niet ver van Bingen,
waar vroeger zeelieden met gedraaide hoofden
zonken, dagdromend over blond haar

Wij veranderen en de schippers ook
De Rijn is gereguleerd en ingedamd.
De tijd verstrijkt, mensen sterven niet meer op een boot,
alleen omdat een blonde vrouw haar haar blijft kammen.

Toch gebeuren zelfs vandaag nog
dingen die uit het stenen tijdperk lijken te komen
Geen enkele Duitse heldensaga is zo oud
dat het niet nog steeds helden met zich meebrengt

Onlangs nog, hoog boven de Rijn
deed een turner een handstand op de Lorelei!
Er klonken angstkreten van alle stoomboten
toen hij ondersteboven op de rots stond.

"Lurleiberg", 1817, William Turner (1775–1851)

Hij stond, alsof hij op de turnbrug stond
Perfect rechtop. Deed sierlijke bewegingen.
Niemand vraagt: Waarom deed hij dat?
Hij was een held. Dat was blijkbaar reden genoeg.

Hij stond, ondersteboven, in de avondzon
Toen vertroebelde weemoed zijn gymnastenoog.
Hij dacht aan de Loreley van Heine.
En stortte naar beneden. En brak zijn nek.

Hij stierf als een held. Er is geen reden om om hem te rouwen.
Zijn handstand werd overtroffen door het lot.
Een moment met twee benen omhoog
wordt niet te duur betaald met de dood!

P.S. Eén ding moet echter worden toegevoegd:
De turner liet ons zijn vrouw en kind na.
Nogmaals, om hen moet niet worden gerouwd.
Als het om helden en saga's gaat
zijn de overlevenden niet belangrijk.

"Loreley", schilderij, gemaakt door Wilhelm Kray (1828-1889)

Kommentaar...

Ogenschijnlijk lijkt het een parodie op Heinrich Heine's gedicht "Die Lore-Ley", waarin Kästner vooral de draak steekt met valse romantiek en de nationalistisch geradicaliseerde gymnastiekbeweging. Net als in Clemens Brentano's ballade Lore-Ley, waarop Heine's gedicht is gebaseerd, valt de hoofdpersoon zelf van de klif.

Kästner, een fervent tegenstander van het nationaalsocialisme, bekritiseert de overdreven waardering en nadruk op alles wat als typisch Duits wordt gezien in zijn tijd en het daarmee samenhangende ongerefecteerde, overdreven heldendom. De formele gelijkenis met het Horst Wessel-lied kan worden begrepen als een ironische verwijzing naar de heldenverering van de nationaalsocialisten.

Kästner had zeker een concrete reden voor zijn gedicht....

Een plaatselijke gymnastiekvereniging kocht het Loreley-plateau en bouwde er niet alleen een boerderij, maar ook een sporthal waar de Duitse heldhaftigheid zich kon bewijzen tegenover de romantische verleiding van de omgeving. Er gebeurde inderdaad een ongeluk: een gymnast zou in zijn uitbundigheid een handstand op de rand van de klif hebben geprobeerd. Het motiveerde Kästner om deze beklemmende gebeurtenis op te nemen in de ondertitel van zijn gedicht met de verwijzing "gebaseerd op een waar gebeurd verhaal". Maar Kästner moet hebben geweten dat zijn kritiek op de verleidelijkheid van de heldenmythe en de minachting voor de dood niet genoeg zouden zijn.

Legenden over de Loreley

Er bestaan verschillende volksverhalen en sprookjes over de Loreley. Maar, tenminste in hun geschreven vorm, dateren ze geen van alle uit de tijd voordat Clemens Brentano zijn gedicht "Zur Bacharach am Rheine" schreef. Ze zijn dus allemaal van recentere datum. Toch zijn sommige opgenomen in werken met verzamelingen van legenden, die ook oudere volksverhalen bevatten. Bovendien suggereren zulke verhalen soms dat het verhaal in kwestie oud is, zoals blijkt uit het onderstaande verhaal, dat begint met "Een oneindig lange tijd geleden ...".

Slechts een paar van zulke verhalen zijn hier opgenomen, omdat ze bijna allemaal gericht zijn op het thema dat Brentano en Heine in hun gedichten beschrijven. Ze zijn allemaal gewoon versierd met andere details.

De vier navolgende verhalen zijn vertaald uit het Duits door de auteur, zoals ze in de Duitse versie van deze bijdrage staan.

Lorelei, houtsnede door H Gedan naar de afbeelding
van Friedrich Ernst Wolfram, 1901

Lurlei

Eens voer de duivel ook op de Rijn en kwam tussen de rotsen van de Lurlei; de pas leek hem te smal, hij wilde hem breed maken en of de tegenoverliggende rotskolos van de plek verplaatsen of in zulke brokken breken dat ze de rivier helemaal zouden blokkeren en onbevaarbaar maken; dus zette hij zijn rug schrap tegen de rots van de Lurlei en tilde en duwde en schudde de tegenoverliggende berg. Die begon al te schudden toen de Lurlei zong. De duivel hoorde het lied en het gaf hem een vreemd gevoel. Hij stopte met zijn werk en kon er bijna niet meer tegen. Graag had hij de Lurlei als geliefde gekozen en genomen, maar hij had geen macht over haar en hij was zo heet van liefde dat hij stond te stomen. Toen Lurlei's lied verstomde, haastte de duivel zich weg; hij had al bedacht dat hij verbannen zou moeten blijven naar de rots.

Maar toen hij weg was, werd zijn hele gestalte, met uitzondering van zijn staart, o wonder, zwart gebrand in de rotswand, waardoor zijn herinnering in de Lurlei

Die Loreley. Postkarte nach dem Gemälde von
Nikolai von Astudin, vor 1920

werd vereeuwigd. Daarna was de duivel heel voorzichtig om niet meer in de buurt van de Rijnse sirene te komen, en hij vreesde dat als hij weer door haar in de ban zou raken, hij grote wanorde en onderbreking in zijn zaken zou ondervinden.

Maar Lurlei zingt nog steeds in de stille, kalme nachten bij maanlicht, verschijnt nog steeds op de rotspiek, wacht nog steeds op verlossing. Maar de geliefden die zich door haar lieten verleiden zijn uitgestorven; de wereld van vandaag heeft geen tijd om haar rots te beklimmen of om haar in een bootje te benaderen tijdens maanverlichte nachten. De wielen van de snelle stoomboot razen voorbij zonder te stoppen, en er zijn geen stemmen van zang en legende meer te horen door het gebrul.

Gebaseerd op het verhaal in Ludwig Bechstein: Deutsches Sagenbuch, 1853.

**De Loreley. Ansichtkaart naar het schilderij van
Nikolai von Astudin, voor 1920**

"Lorelei" by Astley David Middleton Cooper (1856 – 1924)

De legende van de Loreley

De bergfee "Loreley" leefde ooit in de voormalige Loreley-grot, die vandaag de dag niet meer bestaat. De stem van de gracieuze fee weerklonk op mysterieuze wijze in de rotsachtige achtergrond. Ze liet talloze mannenharten sneller kloppen en trillen van gelukzalige verrukking. Vooral wanneer de steile wanden van de Ley gloeiden in de avondzon, of de kliffen werden weerspiegeld in het gele licht van de maan vanuit het kolkende zoute water aan de voet van de grotformaties, kon haar heldere gestalte worden herkend op de bergtoppen. Menig schipper die haar nabijheid zocht, zonk in de wirwar van branding zonder dat zijn lichaam ooit werd teruggevonden. Alleen enkele vissers uit de omgeving schenen dol op haar te zijn. Hun nachtelijke vangsten waren zo overvloedig dat hun welvaart hen al na een paar jaar in staat stelde om hun schamele hutjes aan de Rijn te verruilen voor gebouwen van twee en drie verdiepingen in de hogere straten van hun dorpen. Maar zij die roddelden over hun ontmoetingen met het mooie meisje, verloren plotseling voorgoed hun jachtgeluk.

De gunsten die ze verleende aan de gelukkigen bleven echter niet geheim. De reputatie van haar bevallige schoonheid verspreidde zich tot ver buiten de grenzen van het Midden-Rijngebied. De jonge erfgraaf van de Pfalz hoorde ook van de prachtige gunst die aan menig beschermeling was verleend. Gegrepen door een onvoorstelbaar verlangen verliet de jongeman in het geheim de zorg van het hof van zijn vader om de liefde van de mooie Loreley te winnen. Hij werd naar haar magische rijk geleid door zeelieden van dezelfde leeftijd. Terwijl de zon onderging en de eerste sterren aan de hemel fonkelden, bereikte de boot van de graaf de gigantische kloof onder de "Zeven Maagden". In de ban van een wonderlijk lied dat weerklonk in de rotsachtige achtergrond, zagen ze de betoverende verschijning van de Loreley boven de steilste rotswand. De vrijgezel dreef de roeiers onstuimig aan om land te bereiken. Dan scheidden slechts een paar stappen hen van de steile oever. Maar ze staarden allemaal omhoog. Toen verslapt hun kracht op de roeispanten.

De stuurman vergat zijn plicht. De boot slingerde naar beneden, de vallei in, zonder gids. Plotseling sprong de erfgraaf ongeduldig van boord en verdween in de maalstroom met de kreet "O Loreley!".

Nadat de graaf van de palts van de ondergang van zijn zoon had vernomen van zijn terugkerende metgezellen, beval hij de verleidster van zijn erfgenaam gevangen te nemen. Diezelfde avond naderde een kapitein van de paltsgraaf de oever van de Loreley met wraakzuchtige krijgers, die ze zagen in de spookachtige sluiers van de steile wand. De berg werd al snel omsingeld en de kapitein en zijn dapperste mannen beklommen het rotsmassief. Ze zagen de tovenares weer op de steile kam.

"Heidense vrouw, nu moet je boeten voor je wandaden!" schreeuwde de leider terwijl hij de fee de weg naar de grot versperde.

"Het is niet aan jou om over mij te oordelen!" riep de bedreigde Loreley..

Loreley (1899) olieverfschilderij door Emil Krupa-Krupinski (1872-1924)

Ze gooide haar parelsieraden in het water en haar stem schalde door het water:

"Vader, snel, snel!

Stuur de wilde paarden naar je kind!

Ze wil rijden

op de golven en de wind!"

Onmiddellijk rezen de golven rotshoog op als woeste strandbrekers en voerden de fee mee in het grijs van de avonddampen tot ze verdween. Het was doodstil boven de bulderende golven.

De Loreley is sindsdien niet meer gezien. Alleen in de vele echo's spot ze met de roepers op de rots.

Het sprookje van de Loreley

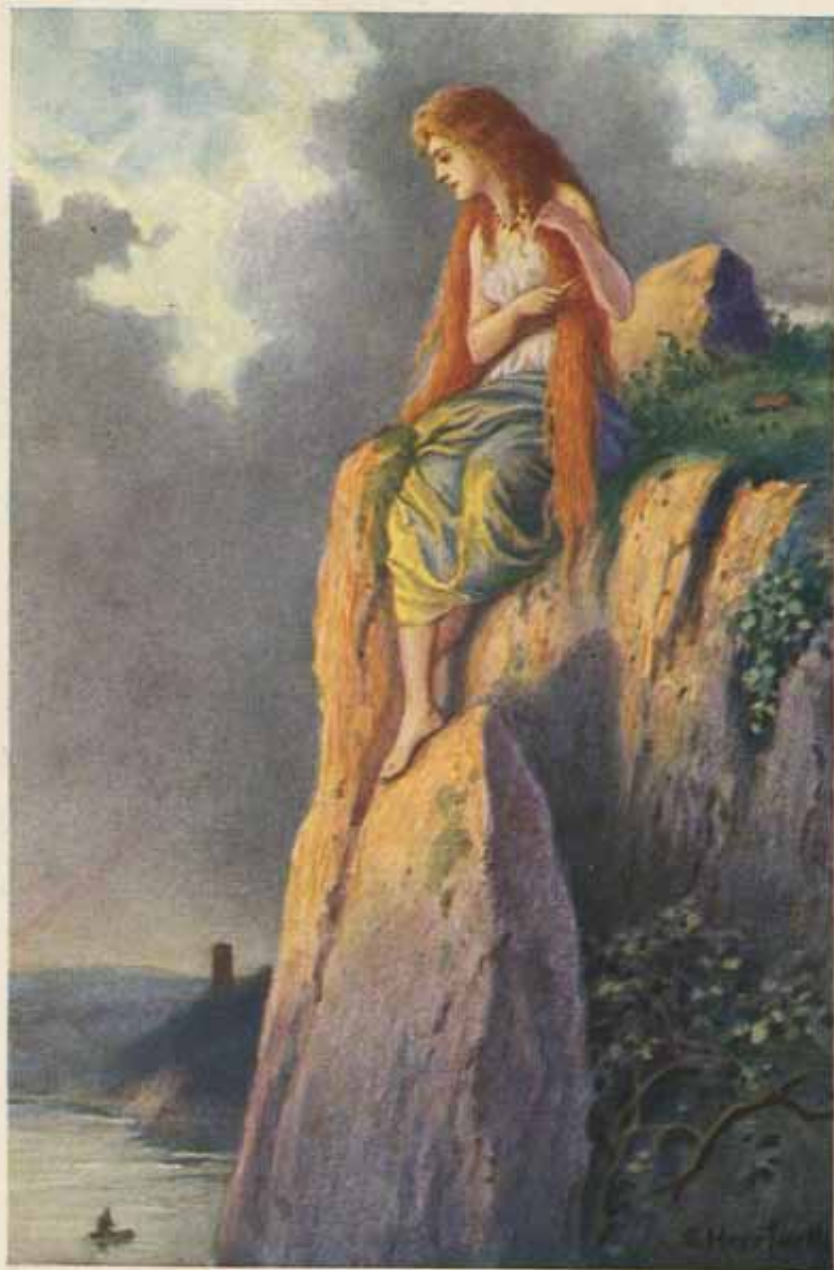
Oneindig lang geleden reden een koningszoon en zijn gevolg de Rijn af. Het was een hete dag geweest toen de kleine groep zich klaarmaakte om te overnachten. Het was een hete dag geweest toen de kleine groep zich klaarmaakte om te kamperen voor de nacht. De jonge koningszoon sprong in het water van de Rijn om af te koelen. Een dochter van de Rijn keek naar hem. Je moet weten dat vader Rijn 5 dochters had. Voor elk van hen had hij een waterburcht gebouwd. Deze dochters van de Rijn zijn geen mensen maar zeemeerminnen, die hier Lure worden genoemd. De Lure, die hier op de grote rots, de Layen, woont, was het lievelingskind van Vader Rijn. De Lure werd verliefd op de knappe koningszoon. Ze wilde hem voor zichzelf. Dus nam ze hem mee naar haar waterburcht diep op de bodem van de Rijn. De metgezellen van de koning waren erg overstuur en wisten eerst niet wat ze moesten doen. Maar toen reisden ze door het hele land en vertelden over het ongeluk van de jonge koningszoon.

Dit maakte de volgelingen in het hele land woedend en ze reisden naar de plek des onheils om hun geliefde koningszoon te bevrijden. Duizend waren er al gearriveerd, maar er verschenen steeds meer gewapende mannen die de Rijnvallei vulden met hun dreigementen. Ze sloegen met hun zwaarden op het water en dreigden de rivier droog te leggen en de waterburcht van de Lure te verwoesten. Vader Rijn hoorde dit lawaai. Hij haastte zich om te zien wat er aan de hand was.

Toen hij het verhaal hoorde, werd hij erg boos. Hij had een goede band met de mensen aan de oever van de rivier. De mensen mochten hem erg graag en noemden hem met respect Vader.

Hij droeg geduldig hun boten op zijn rug en was blij als ze op hete dagen in zijn water zwommen om verkoeling te zoeken. Hij beschermde hun wijngaarden tegen de vorst met zijn warme water als er koude nevel zich over de velden legde.

Dus beval hij zijn dochter om de zoon van de koning onmiddellijk vrij te laten. In tranen gehoorzaamde de mooie Lure haar vader en liet de geliefde zoon van de koning vrij.

Ich weiß nicht, was soll es bedeuten

O. Herrfurth

Loreley. Prentbriefkaart uit de 19e eeuw

Hij reisde nu verder met zijn trouwe mannen. Maar hij keek vaak achterom in de hoop de mooie Lure weer te zien. Maar zij had zich huilend teruggetrokken in haar waterburcht op de bodem van de Rijn.

Vaak echter, als de avondzon het landschap verguldde, zoals op de dag dat ze de geliefde koningszoon voor het eerst had zien baden, beklom ze de steile rots om naar hem uit te kijken. Daar komt ze haar lange haren met een gouden kam, die in het avondlicht glinstert als echt goud. In de pijn van haar liefde zingt ze een zoete, pijnlijke melodie die tot ver in het land weerklinkt.

De mensen die het droevige liefdeslied horen, worden tot tranen toe bewogen. En de kleine schurk, de echo, herhaalt elke noot zeven keer. Ja, de mensen aan de oevers van de Rijn worden betoverd door deze klanken en zo kan het gebeuren dat een schipper alles om zich heen vergeet en alleen maar naar het lied luistert en ernaar verlangt om de mooie toverheks te zien.

De schippers vergeten het gevaar van de draaikolken door het droevige, zoete lied. Menig schip en schipper zonken in de Rijn en werden nooit meer teruggezien.

Maar, zo gaat het verhaal, de mooie Lure aan de Lay nodigt hen uit in haar kasteel. Als de geliefde zoon van de koning terugkeert, zullen ze allemaal terugkeren naar hun geliefden.

Vader Rijn lacht echter om het verlangen van zijn lievelingsdochter en vertelt het verhaal van Lureley op het geluid van de golven.

Ook jij zult betoverd zijn als je kunt luisteren naar het lied van de mooie zeemeermin.

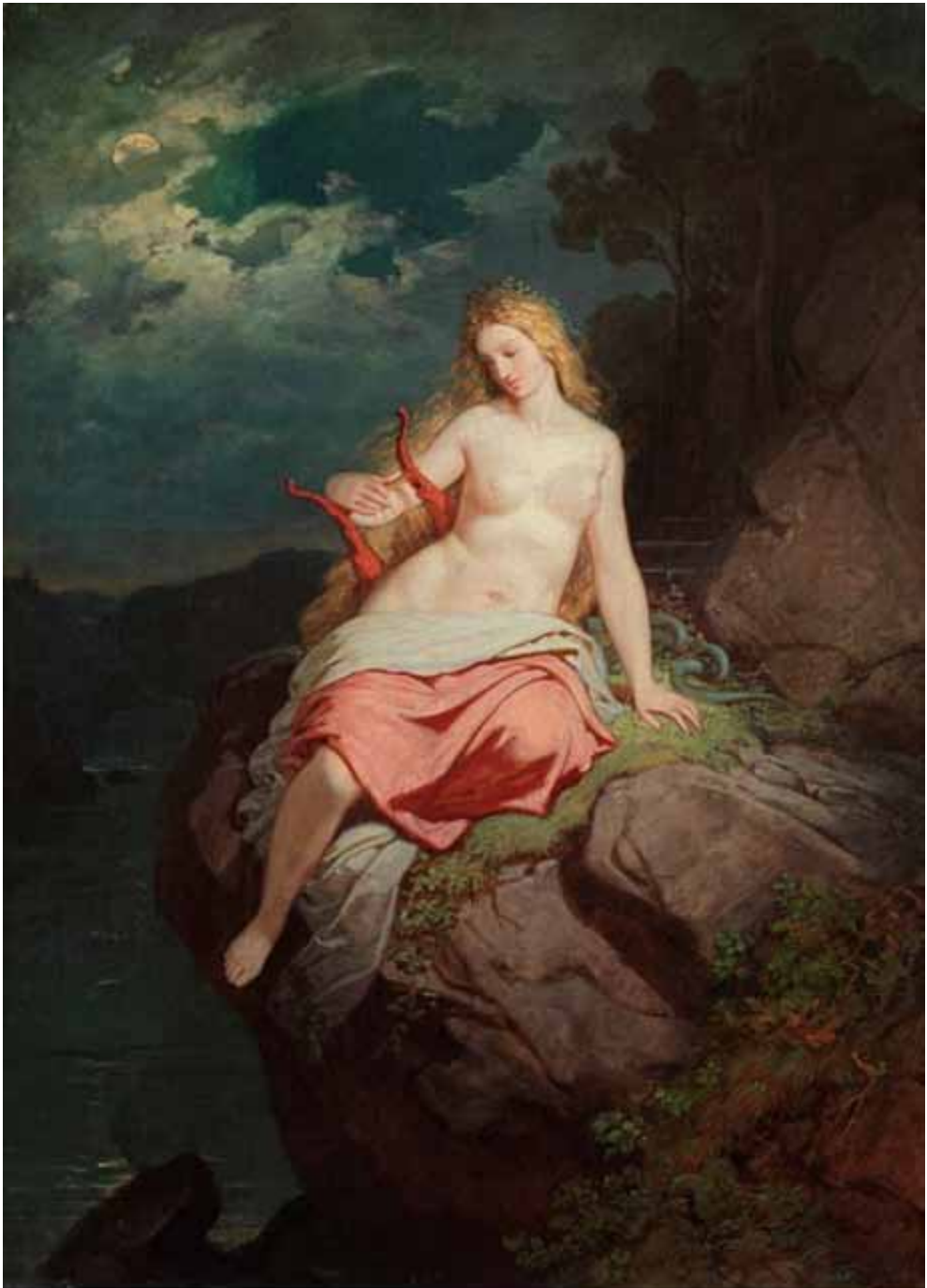
De ontrouwe ridder

Het meisje Loreley was een sterfelijk meisje en de dochter van een nobele ridder wiens kasteel op de rots troonde die nog steeds naar het meisje vernoemd is. Een jonge, knappe ridder maakte het jonge, mooie meisje het hof en won haar liefde en de toestemming van haar vader. De trouwdag was al vastgesteld en de ridder reisde terug de Rijn op naar zijn kasteel om daar alles in gereedheid te brengen voor de ontvangst van zijn bruid. Maar de ridder keerde niet terug, want hij was vals en ontrouw en zat al achter een ander meisje aan.

Loreley wachtte tevergeefs op haar geliefde vanaf de vroege ochtend, toen de dag van haar huwelijk aanbrak. Ze keek stroomopwaarts vanaf het hoge balkon van het kasteel naar beneden. "Dat kan mijn geliefde zijn," riep ze blij toen ze het eerste bootje met de stroom mee zag drijven - maar haar geliefde zat niet in het bootje.

"Dat zal mijn geliefde zijn," riep ze 's middags, toen ze een ander sierlijk versierd bootje zag, en haar hart klopte sneller, maar ze vergiste zich - haar ridder was niet weer op de boot.

"Dat moet mijn geliefde zijn," riep ze angstig toen ze tegen zonsondergang de derde boot zag. Maar ook deze keer was haar ridder er niet. Toen greep wilde pijn het hart van de maagd, wanhoop verwarde haar zinnen en toen de maan opkwam boven de bergen en ze een andere boot zag met slechts één man erin, riep ze uitdagend: "Dat moet mijn geliefde zijn!"

DE Loreley, door Philipp von Foltz (1805–1877)

Maar ook deze keer was het niet haar geliefde, maar slechts een arme visser die 's nachts zijn netten aan het uitwerpen was.

Toen scheurde de Loreley jammerend haar bruidskrans van haar gouden krullen, gooide die in het water, vervloekte haar ontrouwe minnaar en wierp zich erachteraan, waarmee ze een einde aan haar leven maakte.

De oude vader stierf van ellende, en een storm verwoestte het kasteel zodat er geen steen meer van te zien was, maar Loreley moet als een spook op de rots rondlopen, en haar lied verleidt het ontrouwe geslacht van mannen, bedwelmt hun zinnen en laat hen dan vergaan in de draaikolk die ontstond toen Loreley zich in het waterige graf wierp.

Dit navertelde verhaal is gebaseerd op het overeenkomstige verhaal van Johann Peter Lyser, in *Abendländische Tausend und eine Nacht*, 1838/39

https://www.sagen.at/texte/maerchen/maerchen_deutschland/allgemein/lorelei.html

Tot slot 1

London

In een voormalig restaurant in Londen, dat zelfs haar naam droeg, was ze afgebeeld op een grote muurschildering, zij het als zeemeermin... de schilder moet zijn artistieke vrijheid de maximale ruimte hebben gegeven, mogelijk werd hij ook geïnspireerd door een fantasietriologie waarin de Loreley inderdaad een zeemeermin is. In ieder geval was het schilderij een echte bezoekersmagneet.

Ian Beeston schreef in juni 2013 in de *Guardian Newspaper* over dit restaurant:

Op een koude, miserabele dinsdagavond eerder dit jaar stond ik eenzaam in Bateman Street in Soho, met een BYO-fles rode wijn in mijn hand en geen restaurant om hem op te drinken. Lorelei, mijn lievelingsrestaurant, was zonder waarschuwing gesloten.

Lorelei was niet zomaar een restaurant, het was een groot deel van mijn leven geworden sinds ik naar Londen was verhuisd. Ik had er mijn eerste afspraken gehad, en mijn tweede en derde. Er waren verjaardagsmaaltijden, feestjes, borrels: ontelbare avondjes uit. Toen ik daar stond, had ik eerlijk gezegd het gevoel dat ik wel kon huilen. Voor het raam hing een handgeschreven briefje:

Mededeling: De Lorelei is nu gesloten. De directie wil al onze klanten van vroeger en nu bedanken voor hun steun gedurende al die jaren.

Het was een privilege (sic) u allemaal te bedienen.

**De Lorelei, muurschildering in het restaurant "Lorelei".
21 Bateman Street, Soho, Londen, Engeland
Het restaurant sloot in 2013.**

Nogmaals bedankt. De beste wensen van het management. 25 febr. 2013.

Het was zo onceremonieel. Na vijf jaar daar gegeten te hebben, heb ik nooit dank je wel of tot ziens kunnen zeggen.

Het was naar sommige maatstaven geen bijzonder restaurant - het eten was goed genoeg, maar zeker niet gastronomisch - de puddinkjes, met kleurrijke plaatjes op een geplastificeerd menu, kwamen in plastic schaaltes rechtstreeks uit de vriezer. Hun eenvoudige ouderwetse garnalencocktail was echter mijn favoriet ooit en hun pizza's waren betrouwbaar lekker. En godzijndank was het er goedkoop. Ik denk niet dat ik ooit meer dan £15 per persoon heb uitgegeven, altijd inclusief een fatsoenlijke fooi.

Maar het ging om veel meer dan eten. Het echtpaar dat de zaak runde, waren lieve, gastvrije mensen van weinig woorden; van stille, onuitgesproken vriendelijkheid en twinkelende ogen.

De ruimte werd gedomineerd door twee dingen - een origineel, verbleekt kof-

Loreley, 1853, von Karl Ferdinand Sohn (1805-1867)

fiezetapparaat en een enorme kitscherige muurschildering van de sirene waarnaar de zaak was vernoemd, die een van de houten wanden vulde en een zeilboot naar zijn ondergang wenkte.

Soms was ik het enige restaurant - ik aan één tafel, etend en mijn krant lezend, het management aan hun aparte tafels nadat ze mij hadden bediend, hun eigen tafel lezend. Op andere momenten zat de zaak vol met allerlei soorten klanten, van redelijk arm tot druipend rijk, van kantoorpersoneel en verjaardagsfeestjes tot losbandige, ouderwetse Soho bohémiens.

En met het verlies van Lorelei verdwijnt er een stukje geschiedenis van Soho. Ik ben bang voor de dag dat ik langsliep en zie dat het een saaie coffeeshop van een keten is, of een glimmende, met chroom gevulde bar.

New York

De Lorelei Fontein, ook bekend als het Heinrich Heine Memorial, is een monument in East 161st Street in de wijk Concourse in de Bronx, New York City, vlakbij het Bronx County Courthouse. Het werd ontworpen door de Duitse beeldhouwer Ernst Herter en in 1896 gemaakt van Italiaans wit marmer in Laas, Zuid-Tirol. De fontein werd in 1899 onthuld op de huidige locatie en is opgedragen aan de Duitse dichter en schrijver Heinrich Heine.

Boven de fonteinkom in Joyce Kilmer Park, begrensd door de Grand Concourse, Walton Avenue, 164th Street en 161st Street, rijst een levensgrote figuur van Lorelei op, ondersteund door een voetstuk. Het monument staat aan het zuidelijke uiteinde van Joyce Kilmer Park en bevindt zich vlakbij 161st Street en de Grand Concourse, tegenover het Bronx County Courthouse. Drie zeemeerminnen zitten in de fonteinkom die rust op de basis, die wordt ondersteund door drie voluten. Aan de voorkant van de basis, tussen twee voluten, bevindt zich een reliëf van een profielportret van Heine. Daaronder staat de handtekening van de dichter. De figuur links van het reliëf, die poëzie symboliseert, zit rechts van de figuur die satire symboliseert; op de achterkant staat een figuur die melancholie symboliseert. Tussen de drie figuren staan drie dolfinnenkoppen. Naast het Heine-portret is er een afbeelding van een naakte jongen met dunce-cap die zijn pen op een draak richt, wat humor symboliseert. Op een derde reliëf omhelst een sfinx "een naakte jongeman in de kus des doods".

De Lorelei is volgens Herter's biografe Brigitte Hüfler gekleed in een niet eigentijds gewaad. In haar décolleté draagt ze een halsketting en haar geborduurde jasje is over de heup getrokken.

Fort Myers

In de Berne Davis Hibiscus Garden aan Virginia Street in Fort Myers, Florida staat een

Lorelei fontijn, New York

Loreley-standbeeld in Fort Myers, Florida

ongeveer 140 jaar oude zeemeermin Lorelei, in 1880 met Italiaans marmer beeldhouwd door de in Boston geboren Emma Phinney. Het beeld heeft eerder op verschillende plaatsen gestaan, maar staat sinds 2014 in deze tuin. In 1997 werd het beeld zwaar beschadigd door vandalen. Het hoofd, de linker elleboog en twee tenen van haar linkervoet ontbreken en zijn nooit meer teruggevonden.

Wenen

De Weense Staatsopera is een van de beroemdste operagebouwen ter wereld en ligt in het 1e district van Wenen, Innere Stadt. Het werd geopend op 25 mei 1869 met Mozart's Don Juan. Het orkest van de Staatsopera bestaat onder andere uit de Wiener Philharmoniker. Het koor van de Weense Staatsopera treedt extern op als de Wiener Staatsopera Koor Concertvereniging.

Als culturele instelling is de Weense Staatsopera de opvolger van de Weense Hofopera, die werd opgericht en gesteund door de Habsburgers. Bovendien zet het orkest van de Weense Staatsopera de traditie van het Weense Hoforkest voort, die sinds 1498 gedocumenteerd is. De Hofopera was al een toonaangevend Europees instituut en gaf vele wereldpremières.

Rechts en links van de Staatsopera staat een marmeren fontein met beelden van Hanns Gasser, een Oostenrijkse beeldhouwer en schilder (1817-1868). De ontwerpen werden geleverd door de architecten Eduard van der Nüll en August Sicard von Sicardsburg.

Beide fonteinën bestaan uit een rond bassin met een getrapte basis, met hoofdmaskers die als spuwers dienen. De fontein links (Muziekfontein) toont allegorische figuren van vreugde, dans en lichthartigheid onder de bekronende allegorie van muziek, terwijl de fontein rechts (Loreleifontein) allegorische figuren van rouw, liefde en wraak toont onder de bekronende Lorelei. Beide fonteinën liepen ernstige schade op tijdens de luchtaanval op 12 maart 1945.

De fonteinën werden onthuld tegelijk met de opening van de Hofopera op 25 mei 1869.

Berlijn

Er was een standbeeld van de Loreley in Berlijn, gemaakt in 1904 door de beeldhouwer Max Klein. Het stond toen bij de "Schöne Fontein" in de zuilengalerij (gecreëerd in 1895) voor de Alte Nationalgalerie. Maar dit bestaat niet meer.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw van de National Gallery zwaar beschadigd door bombardementen, beschietingen en gevechten op de grond tegen het einde van de oorlog. Het is nog steeds niet duidelijk welke kunstwerken in deze periode werden vernietigd en welke als geroofde kunst naar de Sovjet-Unie werden gebracht. Het museum-eiland lag nu in de Sovjetsector van Berlijn.

Vanaf 1992 werden restauratie- en renovatiewerkzaamheden uitgevoerd aan de buitenkant van het gebouw. Een van de maatregelen was de herinrichting van de ingang. Op 2 december 2001 werd de Alte Nationalgalerie als eerste gebouw op het Museumeiland heropend

LORELEY

LIEBE

TRAUER

RACHE

Opera Fontein in Wenen

Voormalig Loreley standbeeld in Berlijn
(bewerkt door de auteur)

Leipzig

Loreley standbeeld, door Gustav Kaupert (1845)

Das Haus, eine spätklassicistische Bau aus dem Jahre 1844, enthält die letzte (und einzige erhaltene) Privatwohnung des Komponisten Felix Mendelssohn Bartholdy. Ein historischer Garten umgibt das Komplex und in der ebenfalls erhalten gebliebenen Remise befindet sich im ersten Obergeschoss eine große Kammermusiksaal. De beeldhouwer Gustav Kaupert maakte een standbeeld van Loreley in 1845 en het staat in het Mendelssohnhaus in Leipzig, aan de Goldschmidtstraße 12.

Tot slot 2

Muzikale vertoningen

Zoals hierboven vermeld, zijn een aantal oude Loreley-gedichten op muziek gezet. Daarnaast was en is het Loreley-thema over het algemeen een inspiratiebron voor muzikanten van veel verschillende genres

Hieronder vind je een aantal voorbeelden om naar te luisteren.

Brentano

De prachtige stem van Madeleine Schumacher, prachtig gecombineerd met een harp, zet Brentano's gedicht op muziek:

https://www.youtube.com/watch?v=35tlUs_Bi1w

Bäregässlin (andere schrijfwijzen zijn BärenGässlin, Baren Gasslin en Bären Gässlin) was een ensemble voor oude muziek dat bestond van 1975 tot 1985. Hun zetting van Brentano's gedicht.... prachtig!

<https://www.youtube.com/watch?v=ZionDW70cSA>

Die Streuner, een middeleeuwse band uit Bonn die sinds 1994 bestaat, componeerde hun eigen muziek op het gedicht:

<https://www.youtube.com/watch?v=RuM8AFyRMS4>

De Zwitserse zangeres Olberich zingt en wordt begeleid door een gitaar.

<https://www.youtube.com/watch?v=UIAs8V6bA7g>

De zangeres Tjalva Trall zingt haar eigen teksten, geïnspireerd op Brentano's gedicht. De muziek is gecomponeerd door M. Sladek:

Lorelei, 1871, door Carl Bertling (1835–1918)

<https://www.youtube.com/watch?v=qeYDXW4NRYE>

Heine

Silcher's muziek voor Heine's gedicht is heel vaak opgenomen door verschillende zangers en koren, en er zijn ook instrumentale versies.

Hieronder een handvol links als voorbeelden:

Uit de Vlaamse Studenten Codex. Het koor zingt het lied en wordt begeleid door discrete trompetten. Cantor KVHV II: (Koor)

<https://www.youtube.com/watch?v=yaUJRguJWds>

Een klassieke zetting uit 1965 met de heldere stem van tenor Erich Kunz. Hij wordt begeleid door het Weens Staatsopera Orkest onder leiding van Anton Paulik. Het is goed te horen dat de opname van een LP komt.

<https://www.youtube.com/watch?v=N3GkaOWUCGg>

Peter Seiffert zingt een prachtige zetting van het album "Zum Weinen schön", alleen begeleid door een harp.

<https://www.youtube.com/watch?v=3DEOjPS5-sI>

De Pagan-folk band "Faun" uit de omgeving van München zet het gedicht op muziek in hun middeleeuwse stijl met bijpassende instrumenten. Erg leuk om naar te luisteren!

<https://www.youtube.com/watch?v=A5B5OfGDMVQ>

Hilde Brun zingt met haar prachtige stem en begeleidt zichzelf op de gitaar.

<https://www.youtube.com/watch?v=i9QUFJDItIo>

Elsie Baker zingt het lied in de Engelse vertaling van Mark Twain. Aangezien de opname dateert uit 1912, hoor je veel van de typische ruis van oude platen. Nog steeds erg mooi!

<https://www.youtube.com/watch?v=f88Pm-WMsXo>

Evi Lancora zingt het lied in haar eigen prachtige arrangement, begeleid door een gitaar:

<https://www.youtube.com/watch?v=C9vdYKYSDnI>

De Franse zangeres Mireille Mathieu heeft het gedicht van Heine met de muziek van Silcher opgenomen in haar repertoire:

<https://www.youtube.com/watch?v=P-F3prcPC78>

Loreley, door Oswald Achenbach (1827—1905)

Franz Liszt

De componist Franz Liszt componeerde zijn eigen muziek bij Heine's gedicht voor sopraan en orkest. Het wordt hier gezongen door de sopraan Jelena Dudochkin.

https://www.youtube.com/watch?v=09fHFNYr_QE

Clara Schumann

Clara Schumann componeerde in 1843 muziek bij het gedicht. Het wordt hier gezongen door de sopraan Barbara Bonney en begeleid door Vladimir Ashkenazy op piano:

<https://www.youtube.com/watch?v=Zc7w4LmCtnQ>

In een andere zetting wordt het gezongen door Diana Damrau:

<https://www.youtube.com/watch?v=xxAipBbMzDw>

Felix Mendelssohn Bartholdy

In de zomer van 1847 begon Felix Mendelssohn Bartholdy met het componeren van een opera. Maar door zijn dood begin november 1847 bleef het maar bij een paar delen, die in 1852 als fragment werden gepubliceerd en het opusnummer 98 kregen.

<https://www.youtube.com/watch?v=7H5RtJB336U>

Alfredo Catalani

De opera "Lorelei", gecomponeerd door Alfredo Catalani, is het ook waard genoemd worden. Deze opera werd voor het eerst opgevoerd in Turijn op 16 februari 1890.

Een opname van de hele opera uit 1993 met Engelse ondertiteling is hier te horen en te zien:

<https://www.youtube.com/watch?v=RCeWqw3u-0c>

Een fragment van deze opera, de "Danza delle Ondine" is hier te horen:

<https://www.youtube.com/watch?v=Wn8pCv0fph8>

Voorzijde van een operaboekje voor de opvoering van Catalani's opera "Lorelei" in Milaan, begin 20e eeuw

Pop en rock

Wanneer je nog niet genoeg 'Loreley-muziek' hebt gehoord, ga je gang. Veel muziekgenres zingen over de Loreley, zowel op Silcher's muziek als met eigen composities. Voorbeelden zijn:

De Duitse rockband Scorpions zingen hun eigen teksten in het Engels op muziek die ze zelf hebben gecomponeerd:

<https://www.youtube.com/watch?v=9UrQ8u60-OA>

De Amerikaanse band Blackmore's Night, die rock en folk mengt met invloeden uit de mid-deleeuwse Renaissance, speelt en zingt hun eigen Loreley-compositie:

<https://www.youtube.com/watch?v=tUhmjmkLnxY>

The Pogues, een Engels-Ierse band, grondleggers van Ierse folk-punk (Keltische punk), brachten in 1989 een vinylsingle uit met hun Lorelei-nummer op de A-kant.

<https://www.youtube.com/watch?v=boJR79qnNkc>

De Amerikaanse zangeres Abby Parks zingt haar eigen Lorelei-tekst op zelfgecomponeerde muziek:

<https://www.youtube.com/watch?v=Iz-JuwWb0Eo>

De Duitse popgroep Dschinghis Khan bracht in 1981 ook een Lorelei-lied uit, in een Duitse en Engelse versie. De link hier is het liedje in het Engels:

<https://www.youtube.com/watch?v=FNuVM0GkkGQ>

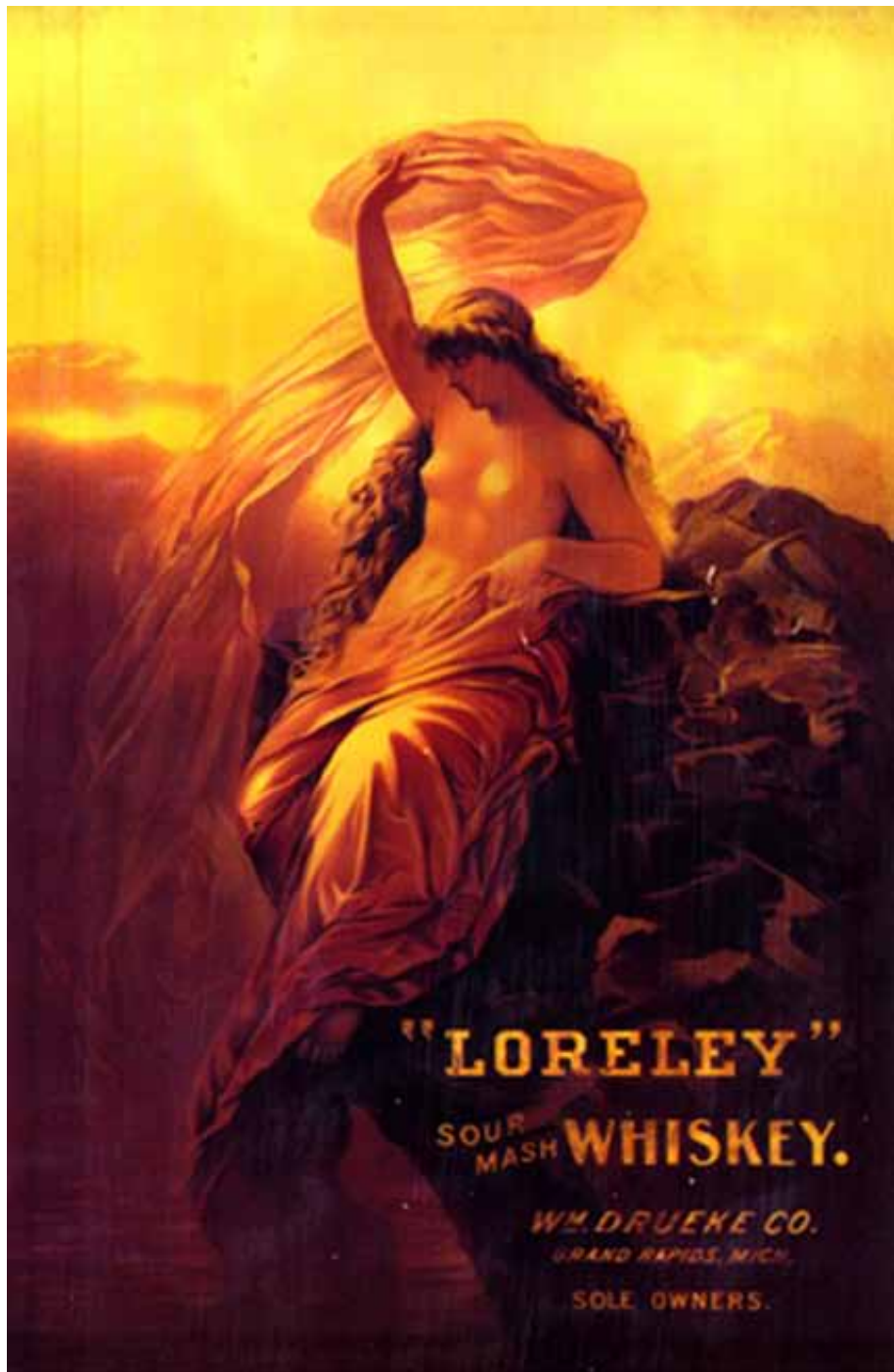
Op hun album 10 Thorns (The Thornstar Naked Versions) uit 2018 heeft de rock- en metal-band "Lord of the Lost" ook een nummer aan de Loreley gewijd:

<https://www.youtube.com/watch?v=ai3LrJ2MPSs>

Er zijn nog veel meer Lorelei / Loreley liedjes. Zoek maar met het woord op Youtube.

Er is ook commercie met de Loreley die niets met de gedichten of verhalen te maken heeft, maar dat heb ik weggelaten, behalve in deze foto, omdat het zo mooi kleurrijk is.

Loreley Sour Mash Whiskey poster, circa 1897-1910

Literatuur

Naast de vele websites die worden doorgelezen, dat waren er echt veel, werd de volgende literatuur geraadpleegd:

Anonym, Der Loreley-Mythos in den romantischen Gedichten von Clemens Brentano, Joseph von Eichendorff und Heinrich Heine, Hausarbeit, München, 2019.

Arend, Helga: Die Loreley – Entwicklung einer literarischen Gestalt zu einem internationalen Mythos. In: Liesel Hermes, Andrea Hirschen, Iris Meißner (Hrsg.): Gender und Interkulturalität. Ausgewählte Beiträge der 3. Fachtagung Frauen-/Gender-Forschung in Rheinland-Pfalz Band 4), Tübingen 2002, S. 19–28.

Behrens, Jürgen, Frühwald, Wolfgang, Lüders, Detlev (Hrsg.): Historisch-Kritische Ausgabe, veranstaltet vom Freien Deutschen Hochstift. Brentano. Sämtliche Werke und Briefe. Band 16: Godwi oder Das steinerne Bild der Mutter. Hrsg. von Werner Bellmann. W. Kohlhammer, Mainz 1978.

Bellmann, Werner, Brentanos Lore Lay-Ballade und der antike Echo-Mythos. In: Detlev Lüders (Hrsg.): Clemens Brentano. Beiträge des Kolloquiums im Freien Deutschen Hochstift 1978 (= Freies Deutsches Hochstift. Band 24). Niemeyer, Tübingen 1980.

Drathen, Diana, Das Frauenbild der Loreley zwischen 1800 und 1939 im Hinblick auf das bürgerliche Frauenideal, Eine Analyse sechs ausgewählter Gedichte, Masterarbeit, Tampere, November 2020.

Ehrenzeller-Favre, Rotraud, Loreley. Entstehung und Wandlung einer Sage. Hoops, Zürich 1948.

Faust, Marius, Loreley: Die schönsten Sagen und Gedichte vom Rhein, CreateSpace, 2017.

Frenzel, Elisabeth, Stoffe der Weltliteratur. Ein Lexikon dichtungsgeschichtlicher Längsschnitte (= Kröners Taschenausgabe. Band 300). 9., überarbeitete und erweiterte Auflage. Kröner, Stuttgart 1998.

Halfer, Manfred, Loreley. Ein Beitrag zur Namendeutung. In: Hansen-Blatt. Nr. 50, 1997, online veröffentlicht.

Kemp, Friedhelm, (Hrsg.), Clemens Brentano. Werke, Bd. 3: Märchen. Carl Hanser, München 1965.

Kolbe, Jürgen, (Hrsg.): „Ich weiß nicht was soll es bedeuten“. Heinrich Heines Loreley. Bilder und Gedichte, München 1976.

Kramp, Mario, Schmandt, Matthias (Hrsg.), Die Loreley. Ein Fels im Rhein. Ein deutscher Traum, Mainz 2004.

Krogmann, Willy, Lorelei. Geburt einer Sage. In: Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde. Band 3, 1956, S. 170–196.

Lentwojt, Peter, Die Loreley in ihrer Landschaft. Romantische Dichtungsallegorie und Klischee. Ein literarisches Sujet bei Brentano, Eichendorff, Heine und anderen, Frankfurt am Main, 1998.

Seip, Vanessa, Heinrich Heine, Die Loreley: Analyse und Interpretation, München, 2011.

- Spreckelsen, Tilman, Loreley und Schlangenfrau: Rheinsagen von der Quelle bis zur Mündung, Frankfurt am Main, 2018.
- Tunner, Erika, The Lore Lay – a Fairy Tale from Ancient Times? In: Gerhart Hoffmeister (Hrsg.): European Romanticism. Literary Cross-Currents, Modes, and Models, Detroit, 1990,

Een kleine selectie van websites die voor dit project zijn bezocht:

<https://loreleyinfo.de/>

<https://www.loreley-freilichtbuehne.de/>

<https://www.loreley-felsen.de/>

<https://www.ardmediathek.de/video/alpha-thema/mythos-loreley-ein-felsen-und-seine-geschichte/ard-alpha/Y3JpZDovL2JyLmRIL2Jyb2FkY2FzdFNjaGVkdWxlU2xvdC8zM-zQ2ODM1NjI4MTNfRjIwMjNXZAwNjUyMUEw>

<https://www.regionalgeschichte.net/bibliothek/aufsaeetze/kober-katrin/kober-zur-loreley-sage.html>

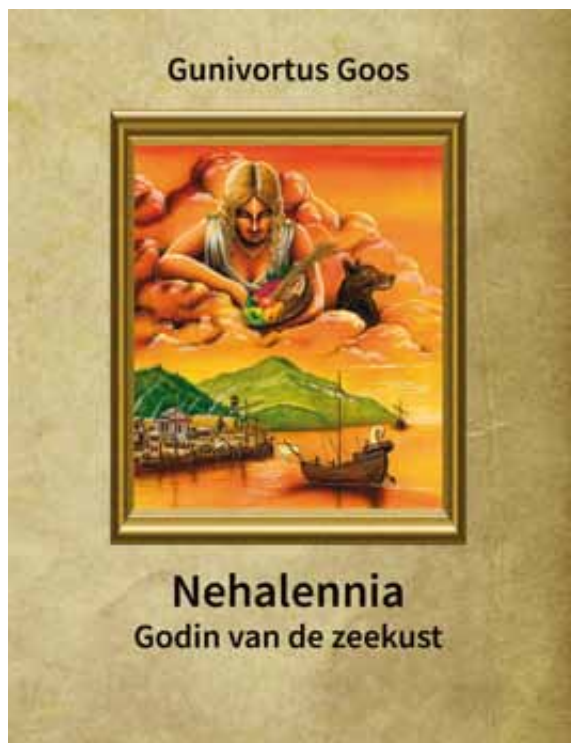
<https://www.loreley-panorama.de/rhein-panorama-restaurant-loreley-legende-loreley-legend-in-st-goar-am-rhein/>

https://www.sagen.at/texte/maerchen/maerchen_deutschland/allgemein/lorelei.html

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/124036/DrathenDiana.pdf?sequence=2>

<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/wordofmouth/2013/jun/11/bye-lorelei-farewell-favourite-restaurant>

Aanbevelingen

Nehalennia

Ondertitel: Godin van de zeekust

Schrijver: Gunivortus Goos

Formaat: Softcover

Bladzijden: 254

Illustraties: Rijk geïllustreerd met vele afbeeldingen (waarvan 31 in kleur) en kaarten

Afmetingen: 17 x 22 cm

Publicatiedatum: 2016

ISBN: 9783741226298

De wens naar welstand en bescherming tegen de verwoestende krachten van de natuur is van alle tijden. Een kleine tweeduizend jaar geleden werd aan de Noordzeekust in het zuiden van wat nu Nederland is, een godin vereerd, die men voor die beide wensen verantwoordelijk hield.

Nehalennia, oftewel: zij, die aan de kust woont, had daar haar tempels, waarin Germanen, Kelten en Romeinen beloofden haar te beschenken, wanneer ze onder haar bescherming veilig van de gevaarlijke oversteek naar Engeland waren teruggekeerd, en, in de meeste gevallen, ook goede zaken hadden gedaan. Een rijke schat aan votiefstenen, waarin de dank van de schenkers aan Nehalennia is ingegraveerd, tonen dat overduidelijk aan. Dit boek toont en beschrijft veel van die altaarstenen en schetst een beeld van de situatie in dit grensgebied van het Romeinse Imperium.

Kijk voor meer boeken van Gunivortus Goos op

<https://hg-shop.eu/nl/>

Voor zijn boeken in het Engels en Duits op de site even de taal wisselen

Goden van de Lage Landen

Ondertitel: Vereerd door Friezen, Bataven en andere Germaanse volken

Schrijver: GardenStone (Gunivortus Goos)

Formaat: Softcover

Bladzijden: 140

Illustraties:

Afmetingen: 14,8 x 0,8 x 21 cm

Publicatiedatum: 13-10-2015

ISBN: 9783738654318

Met dit boekje wordt aan de herhaaldelijk geuite navraag voldaan naar de namen, beschrijvingen en, voor zover voorhanden, afbeeldingen van goden en godinnen die werden vereerd op wat nu Nederlandse en Vlaamse bodem is.

De gerepresenteerde goden werden vereerd door de Friezen, de Bataven, de Tubanten, de Cananefaten, de Tungri, de Frisiavonen, de Marsakers, de Sturiërs, de Cugerners, de Toxandriërs en de Nerviërs - allemaal Ger-

maanse volken, zij het deels zeker meer of minder door de taal en cultuur van de Kelten beïnvloed.

Bijna overal te bestellen. De schrijver zelf heeft nog enige exemplaren op voorraad die hij op verzoek graag gesigneerd en met een wijding verkoopt.

Kijk voor meer boeken van Gunivortus Goos op

<https://hg-shop.eu/nl/>

Voor zijn boeken in het Engels en Duits op de site even de taal wisselen

Astrologisch voornamenboek

Hannelore Goos
**Astrologisch
voornamenboek**

Schrijfster: Hannelore Goos

Formaat: softcover

Pagina's: 172

Illustraties:

Afmetingen: 17 x 22 cm

Gepubliceerd: 31.07.2009

ISBN: 9783837080681

In dit boek zijn de astrologische correspondenties van meer dan tienduizend meest Europese voornamen verzameld. Een korte inleiding geeft daarbij tips voor het praktische gebruik ervan, zowel door professionele astrologen als ook door leken.

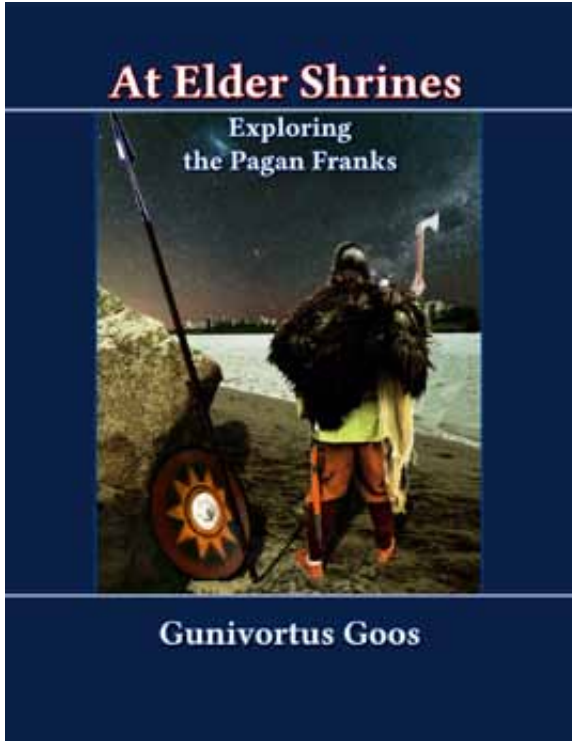
Namen zijn geen toevallige combinaties van letters. Ze hebben bijna altijd zowel een (uiterlijke) linguïstische betekenis als ook een (innerlijke) spirituele inhoud; dit laatste kan met hulp van astro-

logische symbolen zichtbaar worden gemaakt.

Hoewel er een groot aantal namenboeken op de markt is, waarin men de taalkundige, resp. historische afleiding van de gebruikelijke voornamen kan opzoeken, bestaan er voor de astrologische betekenis van namen slechts heel weinig bronnen. Deze witte vlek wordt hier nu met behulp van astrologische signaturen opgevuld.

Bijna overal te bestellen. De schrijfster heeft nog enige exemplaren op voorraad die zij verkoopt, op verzoek gesigneerd en met een wijding.

At Elder Shrines

Ondertitel: Exploring the Pagan Franks

Schrijver: Gunivortus Goos

Formaat: Softcover

Bladzijden: 568

Illustraties: 36 maps, illustrated

Afmetingen: 8.7 x 6.7 x 1.3 inch

Publicatiedatum: 2017

ISBN: 9783744872324

In dit Engelstalige boek spelen de Franken de centrale rol, specifiek in de tijd waarin ze nog heidenen waren. Hun naam duikt al op in de 3e eeuw, als Germaanse plunderende bendes uit het gebied van de Nederrijn Gallië plunderden, en precies daar begint het tijdsbestek van het boek en eindigt, afgezien van een paar uitweidingen, met de doop van de Frankische koning Clovis.

Het boek leidt stap voor stap door de tijd, van de eerste Frankische krijgshe-

ren met hun op buit beluste bendes in het deels onbeschermd en rijke Gallië, waar de mensen in relatieve vrede en welvaart leefden, tot het eerste grote koninkrijk onder de Merovingische koning Clovis.

Met uitzondering van het gedeelte met de bronnen aan het einde en het voorwoord, bevat dit boek 17 verhalende hoofdstukken, en elk daarvan is gecentreerd rond een specifiek thema. De titels van de hoofdstukken verwijzen duidelijk naar hun inhoud, zoals “Schets van de laatste eeuwen van het (West-)Romeinse Rijk”, “Vroege vermeldingen van de Franken”, “Heidendom, culten en godheden”, “Samenleving en cultuur”, “De migratieperiode”, enz.

De tekst wordt verduidelijkt door 36 ondersteunende kaarten en vele illustraties.

Bijna overal te bestellen. De schrijver heeft nog enige exemplaren op voorraad die hij verkoopt, op verzoek gesignd en met een wijding.

T(h)ing – þing or ðing

Ondertitel: A European Cultural Heritage

Schrijver: Gunivortus Goos

Formaat: Softcover or eBook

Bladzijden: 516

Illustraties: over 225 illustrations, 182 in color, 48 maps

Afmetingen: 17 x 3.2 x 22 cm – 915 g

Publicatiedatum: 14 juni, 2023

ISBN: 9783757806262

De historische term “Thing” verwijst in dit Egenlstalige boek naar historische volksvergaderingen, rechtszittingen in de open lucht en parlementen. Alle drie de betekenissen komen terug in vele voorbeelden in het boek, waaronder meer dan 225 illustraties waarvan 182 in kleur. Daarnaast zijn er 48 ondersteunende kaarten toegevoegd.

Thing en Ding als rechtszitting

komt het vaakst voor, zoals in oude beschrijvingen als:

“De Hout-Thinge werden telkens op deze hoeve gehouden om de verdeling van de marsgronden opnieuw vast te stellen. De landheren en hun erfgenamen kwamen vaak van ver naar deze Wood-Thinge’. Menig koets van een edelman, menige kar met hoge wielen en menige huifkar van een boer moeten hier gestaan hebben.”

Thinge, d.w.z. openbare vergaderingen en rechtszittingen, werden (ook in België en Nederland) bij voorkeur gehouden onder het bladerdak van de lindeboom, omdat men geloofde dat de geur van lindebloesems de tegenstanders zachtmoedig en de rechters welwillend zou maken. Bovendien zou de lindeboom een grote beschermende werking hebben.

Heel veel van de gepresenteerde Thing-sites zijn bewaard gebleven en veel ervan zijn indrukwekkende plekken om te bezoeken.

Lijst met afbeeldingen

De paginanummers voor de bronnen verwijzen naar de corresponderende pagina's in het PDF eBook.

Illustraties waarvan de bron al in het bijschrift is genoemd, zijn hier niet opgenomen. Dit geldt ook voor afbeeldingen of beeldbewerking door de auteur.

Blz. 2: <http://www.goethezeitportal.de/wissen/topographische-ansichten/orte-kultureller-erinnerung-die-loreley.html>

Blz. 5: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Karte_Mittelrhein.png

Blz. 6: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Aerial_image_of_the_Upper_Middle_Rhine_Valley.jpg

Blz. 7: <https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Rsg.png>

Blz. 8: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Loreleyblick_Maria_Ruh_2020.jpg

Blz. 15: https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:K%C3%B6lter-Lorelei_needmine_munkade_poolt.jpg

Blz. 17: <https://terreceltiche.altervista.org/lorelei-la-ninfa-del-reno/>

Blz. 18: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Clemens_Brentano.jpg

Blz. 19: <https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Bewer-Muse.jpg>

Blz. 21: Kang, Eun Chong, "Femme Fatale in Lieder: Songs of Lorelei by Clara Schumann, Franz Liszt, and Alexander Zemlinsky" (2023). LSU Doctoral DissertationBlz. 6185, p. 25 https://repository.lsu.edu/gradschool_dissertations/6185

Blz. 23: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Lorelei,_A_Book_of_MythBlz.jpg

Blz. 28: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Theodore_Kaufmann_-_Lorelei_1874.jpg?uselang=de

Blz. 29: <https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Lorelei.jpg?uselang=de>

Blz. 31: [https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Joseph_Freiherr_von_Eichendorff_\(1841\).jpg](https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Joseph_Freiherr_von_Eichendorff_(1841).jpg)

Blz. 33: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Heinrich_Heine-Oppenheim.jpg

Blz. 34: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Loreley,_Lithografie_von_Moritz_Ulfers_nach_Gem%C3%A4lde_von_Adolf_Schmitz,_D%C3%BCsseldorfer_K%C3%BCnstleralbum,_1866.jpg

Blz. 37: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Br%C3%BCning_Loreley_77.jpeg

Blz. 39: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Ida_Gr%C3%A4fin_von_Hahn-Hahn.jpg

- Blz. 40: <http://www.goethezeitportal.de/wissen/topographische-ansichten/orte-kultureller-erinnerung-die-loreley-teil-ii.html>
- Blz. 43: <http://www.goethezeitportal.de/wissen/topographische-ansichten/orte-kultureller-erinnerung-die-loreley-teil-ii.html>
- Blz. 46: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Julius_Wolff_Schriftsteller_-_von_Wilhelm_Rohr.jpg
- Blz. 45: <http://www.goethezeitportal.de/wissen/topographische-ansichten/orte-kultureller-erinnerung-die-loreley-teil-ii.html>
- Blz. 50: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Erich_K%C3%A4stner_by_Grete_Kolliner,_c._1930.png
- Blz. 50: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Loreley_Johann_Jakob_Tanner.jpg?uselang=de
- Blz. 52: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:%E7%BE%85%E7%91%9E%E8%90%8A_Loreley_-_panoramio.jpg?uselang=de
- Blz. 54: Zabern, Philipp von, Die Loreley, Ein Fels im Rhein. Ein deutscher Traum, Mainz am Rhein - 2004, Blz. 113
- Blz. 55: <https://de.gallerix.ru/storeroom/1148878628/N/4736/>
- Blz. 56: Loreley, von O. Lingner, In: Moderne Kunst: illustrierte Zeitschrift — 9.1895, IX. Fr.-No. 1, Bild LII.
- Blz. 58: Lorelei, Holzschnitt von H. Gedan nach dem gleichen Gemälde von Friedrich Ernst Wolfrom (1857-1923). In: Moderne Kunst. Illustrierte Zeitschrift 16. Jahrgang, Nr. 3, Berlin, 1901.
- Blz. 59: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Astudin_Loreley.jpg
- S: 61: <https://loreley-guesthouseBlz.com/lorelei/>
- S: 63: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Emil_Krupa-Krupinski_Loreley_1899.jpg
- Blz. 65: <http://www.zeno.org/Bildpostkarten/M/Loreley/Sage/Ich+wei%C3%9F+nicht,+was+so+ll+es+bedeuten>
- Blz. 67: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Die_Loreley_Philipp_Foltz.jpg?uselang=de
- S: 70: Zabern, Philipp von, Die Loreley, Ein Fels im Rhein. Ein deutscher Traum, Mainz am Rhein - 2004, Blz. 84
- Blz. 75: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Wien_Opernbrunnen_LORELEY,_LIEBE-TRAUER-RACHE.jpg?uselang=de
- Blz. 76: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Max_Klein_-_Marmor-Brunnen_vor_der_Nationalgalerie_Berlin,_1904.png?uselang=de
- Blz. 77: <https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:KaupertLoreley.JPG?uselang=de>

Blz. 79: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Lorelei_-_Carl_Bertling.jpg?uselang=de

Blz. 81: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:D%C3%BCsseldorfer_Lieder-Album,_Arnz_%26_Co._1851,_Blz._9_%E2%80%93_%22Der_stille_Grund%22,_Gedicht_von_Joseph_von_Eichendorff,_Komponist_Ferdinand_Hiller,_Farblithografie_nach_Illustration_von_Oswald_Achenbach.jpg

Blz. 83: https://commonBlz.wikimedia.org/wiki/File:Loreley_libretto_cover,_1890.jpg

Blz. 85: <http://www.peterspioneerBlz.com/WEBD.htm>

